

**Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Ústav matematiky**

**Analýza změny zájmu o produkty životního pojištění
v souvislosti s ekonomickou krizí**

Šárka Rozsypalová

**Bakalářská práce
2012**

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Šárka Rozsypalová
Osobní číslo: E08538
Studijní program: B6208 Ekonomika a management
Studijní obor: Ekonomika a provoz podniku
Název tématu: Analýza změny zájmu o produkty životního pojištění v souvislosti s ekonomickou krizí
Zadávací katedra: Ústav matematiky

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem bakalářské práce je zanalyzovat změny, které nastaly u produktů životního pojištění v důsledku ekonomické krize, a to z hlediska zájmu o tyto produkty v určitém časovém období.

Základní body bakalářské práce:

- ekonomická krize v pojišlovnictví,
- popis a zhodnocení změn chování stávajících klientů pojišťoven,
- popis a zhodnocení změn chování potencionálních nových klientů pojišťoven,
- změny ve výši pojistného u stávajících a nových smluv,
- změny ve výši pojistných částek u stávajících a nových smluv,
- výběry kapitálové hodnoty smluv a rušení stávajících smluv,
- změny produktového portfolia z pohledu pojišlovny,
- přizpůsobení obchodního modelu novým podmínkám.

Rozsah grafických prací: –
Rozsah pracovní zprávy: cca 30 stran
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

CIPRA, Tomáš. Finanční matematika v praxi. 2. vyd. Praha : Nakladatelství HZ, 1994. 166 s. ISBN: 80-901495-7-X
CIPRA, Tomáš. Praktický průvodce finanční a pojistnou matematikou. 1. vyd. Praha : HZ Editio, 1995. 320 s. ISBN: 80-901918-0-0
CIPRA, Tomáš. Pojistná matematika : teorie a praxe. 1.vyd. Praha : Ekopress, 1999. 398 s. ISBN: 80-86119-17-3
CIPRA, Tomáš. Zajištění a přenos rizik v pojišťovnictví. Praha : Grada, 2004. 260 s. Edice: Finanční trhy a instituce. ISBN: 80-247-0838-8
WALTER, Jaromír. Základy pojišťovnictví. Praha : Vysoká škola ekonomická, 1994. 97 s. ISBN: 80-7079-305-8
Česká asociace pojišťoven. Životní pojištění. 1. vyd. Praha : Grada, 2002. 104 s. Edice: Finance pro každého. ISBN: 80-247-0146-4
Česká asociace pojišťoven. Pojistný obzor. Vydáván kvartálně.
Materiály jednotlivých pojišťoven.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. David Brebera**
Ústav matematiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. června 2011**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2012**

doc. Ing. Renáta Myšková, Ph.D.
děkanka

L.S.

doc. Ing. Marcela Kořená, Ph.D.
vedoucí ústavu

V Pardubicích dne 4. srpna 2011

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako Školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 30. 4. 2012

Šárka Rozsypalová

PODĚKOVÁNÍ:

Tímto bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce Mgr. Davidu Breberovi za jeho odbornou pomoc, cenné rady a poskytnuté materiály, které mi pomohly při zpracování bakalářské práce.

ANOTACE

Předmětem bakalářské práce „Analýza změny zájmu o produkty životního pojištění v souvislosti s ekonomickou krizí“ je charakteristika životního pojištění, jeho produktů a funkce. Dále jsou zde popisovány počátky pojišťovnictví ve světě i u nás a vývoj pojistného trhu v České republice až do současnosti. Práce se detailněji věnuje rozvoji životního pojištění a zájmu o něj ze strany klientů a také tomu, jak je jejich zájem ovlivněn ekonomickou krizí. V závěru práce jsou uvedeny trendy rozvoje životního pojištění.

KLÍČOVÁ SLOVA

pojištění, životní pojištění, druhy životního pojištění, pojistný trh, finanční krize, vývoj životního pojištění

TITLE

Analysis of changes of interest in life insurance products in the context of economic crisis

ANNOTATION

The subject of the bachelor thesis "Analysis of changes of interest in life insurance products in context of economic crisis" is a characteristic of life insurance products and its features. Then there are the beginnings of insurance described in the world and our country and the development of insurance market in the Czech Republic to the present. Working with more detail paid to the development of life insurance and interest in from clients and how their interest is affected by the economic crisis. The last section describes trends in life insurance.

KEYWORDS

insurance, life insurance, types of life insurance, insurance market, the financial crisis, the development of life insurance

OBSAH

ÚVOD.....	10
1 ŽIVOTNÍ POJIŠTĚNÍ.....	12
1.1 CHARAKTERISTIKA ŽIVOTNÍHO POJIŠTĚNÍ.....	12
1.2 ZÁKLADNÍ POJMY ŽIVOTNÍHO POJIŠTĚNÍ.....	13
1.2.1 Pojistné, jeho výpočet a složky pojistného.....	14
1.2.2 Úmrtnostní tabulky.....	16
1.2.3 Podíl na zisku.....	17
1.2.4 Opce v životním pojištění.....	17
1.3 ZMĚNY V POJISTNÉ SMLouvĚ.....	18
1.4 VÝPOVĚĎ POJISTNÉ SMLOUVY.....	19
2 DAŇOVÉ ZVÝHODNĚNÍ ŽIVOTNÍHO POJIŠTĚNÍ.....	20
2.1 UPLATNĚNÍ DAŇOVÉHO ODPOČTU ZAMĚSTNAVATELEM ZA POJIŠTĚNÉHO.....	21
2.2 DAŇOVÉ ZVÝHODNĚNÍ POJISTNÉHO PLNĚNÍ.....	22
3 ČLENĚNÍ ŽIVOTNÍHO POJIŠTĚNÍ.....	23
3.1 INVESTIČNÍ ŽIVOTNÍ POJIŠTĚNÍ.....	24
3.2 POJIŠTĚNÍ RIZIKOVÁ, REZERVOTVORNÁ A SMÍŠENÁ.....	25
4 POJISTNÝ TRH.....	27
5 POČÁTKY POJIŠTĚNÍ A POJIŠŤOVNICTVÍ.....	28
5.1 POČÁTKY ČESKÉHO POJIŠŤOVNICTVÍ.....	29
6 VÝVOJ ČESKÉHO POJIŠŤOVNICTVÍ V LETECH 1991 - 2000.....	30
6.1 LEGISLATIVNÍ ZMĚNY V POJIŠŤOVNICTVÍ V LETECH 1991 - 2000.....	31
6.2 VÝVOJ POJISTNÉHO TRHU V LETECH 1991 - 2000.....	32
7 VÝVOJ ČESKÉHO POJIŠŤOVNICTVÍ V LETECH 2001-2008.....	34
7.1 LEGISLATIVNÍ ZMĚNY V POJIŠŤOVNICTVÍ V LETECH 2001 - 2008.....	36
7.2 VÝVOJ POJISTNÉHO TRHU V LETECH 2001 - 2008.....	37
8 FINANČNÍ KRIZE.....	39
8.1 KRIZE A JEJÍ POČÁTKY V USA.....	39
8.2 DOPADY FINANČNÍ KRIZE NA POJISTNÝ TRH.....	40
8.3 DOPADY FINANČNÍ KRIZE V ČESKÉ REPUBLICE.....	41
9 VÝVOJ ČESKÉHO POJIŠŤOVNICTVÍ V LETECH 2009 - 2012.....	43
9.1 LEGISLATIVNÍ ZMĚNY V POJIŠŤOVNICTVÍ V LETECH 2009 - 2012.....	45
9.2 VÝVOJ POJISTNÉHO TRHU V LETECH 2009 – 2012.....	47
10 TRENDY VÝVOJE V ČR V RÁMCI ŽIVOTNÍHO POJIŠTĚNÍ.....	50
10.1 CHOVÁNÍ KLIENTŮ V DŮSLEDKU EKONOMICKÉ RECESE.....	50
10.2 TRENDY VÝVOJE NA POJISTNÉM TRHU.....	51
10.3 NASYCENOST TRHU.....	52
10.4 DŮCHODOVÁ REFORMA.....	52
10.5 PERSPEKTIVY POJISTNÉHO TRHU.....	53
ZÁVĚR.....	54
POUŽITÁ LITERATURA.....	56
SEZNAM PŘÍLOH.....	58

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Roční daňová úspora v letech 2007 - 2010	21
Tabulka 2: Druhy životního pojištění a jejich vlastnosti	23
Tabulka 3: Vývoj počtu pojišťoven v letech 1993 - 2000 (podle povolených odvětví).....	30
Tabulka 4: Vývoj předepsaného pojistného členů ČAP v letech 1991 – 2000 (mld. Kč).....	32
Tabulka 5: Vývoj počtu pojišťoven v letech 2000 - 2008 (podle povolených odvětví).....	35
Tabulka 6: Vývoj předepsaného pojistného členů ČAP v letech 2000 – 2008 (mld. Kč).....	37
Tabulka 7: Podíl pojistného na HDP v ČR a v EU v letech 2000 – 2008 (%)	38
Tabulka 8: Vývoj počtu pojišťoven v letech 2008 – 2011 (podle povolených odvětví).....	44
Tabulka 9: Podíl pojistného na HDP v ČR a v EU v letech 2008 – 2010 (%)	47
Tabulka 10: Vývoj předepsaného pojistného členů ČAP v letech 2008 - 2010 (mld. Kč)	48

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Zobrazení vývoje počtu pojišťoven v letech 1993 – 2000.....	30
Obrázek 2: Zobrazení vývoje předepsaného pojistného v letech 1991 – 2000 (mld. Kč).....	32
Obrázek 3: Zobrazení vývoje počtu pojišťoven v letech 2000 – 2008.....	35
Obrázek 4: Zobrazení vývoje předepsaného pojistného v letech 2000 – 2008 (mld. Kč).....	37
Obrázek 5: Zobrazení vývoje podílu pojistného na HDP v letech 2000 - 2008 (%).....	38
Obrázek 6: Vývoj globální krize	40
Obrázek 7: Zobrazení vývoje podílu pojistného na HDP v letech 2008 - 2010 (%).....	47
Obrázek 8: Zobrazení vývoje předepsaného pojistného v letech 2008 – 2010 (mld. Kč).....	48
Obrázek 9: Podíl jednotlivých druhů pojištění na trhu s životním pojištěním	49

SEZNAM ZKRATEK

ČAP	Česká asociace pojišťoven
ČNB	Česká národní banka
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
HDP	hrubý domácí produkt
IT	informační technologie
MF	Ministerstvo financí
NŽP	neživotní pojištění
Sb.	Sbírka zákonů
TUM	technická úroková míra
USA	Spojené státy americké
ŽP	životní pojištění

ÚVOD

Úrazy, životní rizika a nakonec odchod do důchodu jsou situace, které se nevyhýbají nikomu bez ohledu na rodinný stav, počet dětí či aktuální věk. Z tohoto důvodu je téma životního pojištění vždy aktuální a myslím si, že každý člověk by měl mít aspoň základní povědomí o tom, co nabízí a jak funguje. Proto jsem si vybrala toto téma a souvislost s ekonomickou krizí jej dělá ještě aktuálnější.

Životní pojištění kryje dvě základní rizika, tedy riziko smrti a riziko dožití, případně jejich kombinaci. V současné době již není jeho funkcí jen krytí těchto rizik, ale i tvorba úspor na stáří a stává se tak i významným investičním instrumentem. V průběhu let investiční funkce dokonce převládala, ale v důsledku nedávné recese se lidé opět začali vracet k původní funkci krytí rizik. Krytí rizik a investiční funkce jsou hlavní důvody růstu významu životního pojištění v České republice, k nimž se přidává i podpora těchto produktů ze strany státu. Ve srovnání s průměrem zemí Evropské unie je ale v našem státě podíl životního pojištění stále nízký.

Tato práce se zabývá životním pojištěním a zejména jeho vývojem v České republice. Po vysvětlení základních teoretických poznatků z oblasti životního pojištění je zaměřena na počátky pojištění a na jeho rozvoj až do současnosti. Kromě vstupu do Evropské unie tento vývoj ovlivnila zejména ekonomická krize, která zasáhla celou Evropu a proto je jí také věnována v mé práci větší pozornost.

Cílem práce je souhrnný popis, charakteristika, posouzení celkového vývoje, analýza změn, které nastaly u produktů životního pojištění v důsledku krize, a současného stavu pojistného trhu v oblasti životního pojištění v České republice. Ke zpracování je využito metod pozorování, srovnávání, analýzy i indukce. Při psaní práce jsem vycházela z odborné literatury, statistických dat České asociace pojišťoven a České národní banky.

Práce je rozdělena do desíti kapitol, přičemž prvních pět je výhradně teoretických. Vymežují základní pojmy a principy týkající se životního pojištění, jeho počátky i členění. Jedna z těchto kapitol je také věnována státní podpoře životního pojištění, která je pro jeho vývoj zásadní.

Další dvě kapitoly jsou zaměřeny na vývoj českého pojišťovnictví v rozmezí několika let. Tyto období jsem stanovila podle významných událostí, týkajících se životního pojištění. Tou první byl zákon o pojišťovnictví v roce 1991, a následný růst počtu pojišťoven. Za další mezník považuji rok 2001, kdy nabyt účinnosti zákon o daních z příjmu, a životní pojištění získalo daňovou podporu. Posledním rokem, jenž byl mezníkem ve vývoji, je rok 2008 a již zmíněná ekonomická krize.

Kapitola osmá je věnována detailnějšímu popisu krize v ekonomice. Je zde popsán její vznik a postup ze Spojených států amerických do Evropy a také její dopady na pojistný trh. Konkrétnější údaje o vývoji pojistného trhu v průběhu recese i při stagnaci v následujících letech jsou k dispozici v následující deváté kapitole.

Na závěr mé práce jsem umístila kapitolu, která se zabývá obecnými trendy ve vývoji trhu s životním pojištěním v souvislosti s ekonomickou krizí, a to ze strany klientů i pojišťoven. Je zde zmínka i o důležité důchodové reformě a budoucím vývoji životního pojištění, jež tato reforma výrazně ovlivní.

1 ŽIVOTNÍ POJIŠTĚNÍ

1.1 Charakteristika životního pojištění

Životní pojištění jak už sám název napovídá, je pojištěním určeným pro fyzické osoby, tedy občany. Jedná se přitom obvykle o dlouhodobější pojistné smlouvy, které obecně mají zajistit finanční podporu v případě ztráty příjmu (i když dnes se stále výrazněji uplatňují investiční či jiné motivace). Sjednáním životního pojištění je poskytována pojistná ochrana pojištěnému, oprávněným osobám (rodinným příslušníkům, příbuzným, ostatním subjektům), současně však má význam společenský a národohospodářský. Předmětem životního pojištění může být smrt pojištěného, dožití se určitého věku pojištěnce, případně kombinace obou.

V rámci pojištění osob lze tedy sjednat:

- **pojištění pro případ smrti:** pojistnou událostí je smrt pojištěného;
- **pojištění pro případ dožití:** pojistnou událostí je dožití sjednaného věku pojištěným;
- **smíšené pojištění:** pojistnou událostí je smrt pojištěného nebo dožití sjednaného věku pojištěným podle toho, co nastane dříve;
- **důchodové pojištění:** jedná se v podstatě o speciální pojištění pro případ dožití s pravidelně se opakujícím pojistným plněním ve formě výplaty důchodu.
- **investiční životní pojištění:** novější typ pojištění, kde je upřednostňována spořicí složka.

K výše uvedeným druhům pojištění lze většinou sjednat různá přípojištění, např. úrazové či invalidní pojištění, zproštění od placení pojistného v případě plné invalidity, pojištění závažných onemocnění, pojištění léčebných výloh nebo pojištění dlouhodobé péče. [1], [8]

Vzhledem k tomu, že se dále zabývám spíše charakteristikou životního pojištění, pojistnou ochranou, kterou uvedené pojištění poskytuje oprávněným osobám apod., jmenuji nyní současně i příznivé důsledky sjednání tohoto pojištění pro společnost a stát (makroekonomické funkce životního pojištění).

Makroekonomickými funkcemi tedy jsou:

- **tlumení inflace:** vzhledem k dlouhodobému trvání většiny produktů životního pojištění dochází při jejich využívání k oddalování spotřeby a tím pádem ke snižování inflace;
- **výhodné financování investic:** objem finančních prostředků, které pojišťovna získá z přijatých pojistných částek, je investován do vybraných nástrojů finančního trhu a může se stát zdrojem střednědobých a dlouhodobých investic velkého rozsahu;
- **přínos pro státní rozpočet:** zisky pojišťovny podléhají dani z příjmu a daň se odvádí také z celkového předepsaného pojistného;
- **třetí pilíř důchodového systému:** důraz na osobní zodpovědnost člověka za vlastní příjmy v postaktivním věku. [8]

1.2 Základní pojmy životního pojištění

Účastníci pojištění osob se označují následujícím způsobem:

- **pojistitel:** právnická osoba (většinou pojišťovna), která je podle zákona oprávněna provozovat pojišťovací činnost;
- **pojistník:** fyzická nebo právnická osoba, která s pojistitelem uzavřela pojistnou smlouvu (mimo jiné má povinnost platit pojistné);
- **pojištěný (pojištěnec, účastník):** fyzická osoba, na jejíž život a zdraví se pojištění vztahuje (pojištěný je na rozdíl od pojistníka nositelem pojistného zájmu);
- **oprávněná osoba:** fyzická nebo právnická osoba, které v důsledku pojistné události vznikne právo na pojistné plnění;
- pojistník, pojištěný a oprávněná osoba mohou být případně tatáž osoba;
- **obmyšlený:** fyzická nebo právnická osoba určená pojistníkem v pojistné smlouvě, které vznikne právo na pojistné plnění v případě smrti pojištěného;

Pojistná událost je nahodilá skutečnost blíže určená v pojistné smlouvě, se kterou je spojen vznik povinnosti pojistitele poskytnout pojistné plnění. Přitom **pojistné plnění** může být jednorázově vyplacená částka nebo důchod (v důchodovém pojištění nebo případně v některých pojistných produktech při rozložení jednorázové pojistné částky do anuity umocněné opcí klienta; přitom se především rozlišuje životní důchod, kdy každá výplata důchodu je podmíněna tím, že pojištěný je naživu, a jistý důchod, který se vyplácí po stanovenou dobu bez této podmínky).

1.2.1 Pojistné, jeho výpočet a složky pojistného

Pojistné lze klasifikovat na:

- **jednorázové pojistné:** stanoveno na celou dobu, na kterou bylo pojištění sjednáno, tj. zaplatí se najednou při uzavření smlouvy;
- **běžné pojistné:** stanoveno za pojistné období, tj. platí se opakovaně ve splátkách (obvykle na počátku jednotlivých pojistných období splátkami stejné výše; navíc pojišťovna většinou zohledňuje určitým zvýhodněním placení pojistného dopředu za delší pojistná období);
- **flexibilní běžné pojistné:** pohyblivá frekvence a výše splátek včetně „prázdnin“ v placení pojistného a tzv. mimořádného pojistného). [1]

Výpočet pojistného představuje pečlivou analýzu struktury pojištění a jeho správy. Ve výpočtu pojistného je třeba zohlednit pojistný produkt, obchodní rozložení, strukturu provizního systému, minimální pojistné, průměrné pojistné, procentuální rozložení způsobu placení, strukturu odbytného, předpokládané počty předčasně ukončených pojištění v jednotlivých letech trvání pojištění, náklady na zdravotní prohlídky, administrativní náklady, vývoj inflace atd.

Nettopojistné (ryzí pojistné, očištěné pojistné) je částkou pojistného, která je kalkulována tak, aby pokryla pojistná plnění pojišťovny v případě vzniku pojistné události. Skládá z následujících dvou složek:

- spořicí složka;
- riziková složka.

Spořicí složka je sjednanou pojistnou částkou, zvýšenou o zhodnocení, kterou pojistitel garantuje. Pojistná částka pro výplatu pojistného plnění bude vytvořena do sjednané doby ukončení pojištění za předpokladu, že pojistník pravidelně platí sjednané pojistné a v době trvání pojištění nenastane nepředvídatelná pojistná událost.

Riziková složka pokryje případné riziko nepředvídatelné pojistné události. Tato složka je pojistitelem vytvářena proto, že v případě tragické události (smrt, zranění s doživotními následky) dosud naspořené finanční prostředky by nestačily na výplatu pojistné částky (sjednaného pojistného plnění).

Po složitém výpočtu je pak stanoveno **bruttopojistné** včetně správních nákladů, které jsou různé nejen pro jednotlivé druhy pojištění, ale mnohdy se liší i pro jednotlivé vstupní věky a doby trvání v rámci jednoho druhu pojištění. Tyto údaje je třeba vypočítat, ale dále i sledovat jednotlivé druhy pojištění a průběžně vyhodnocovat, zda skutečnost odpovídá zadaným předpokladům, případně provádět v závislosti na výsledku zkoumání úpravy pojistných sazeb.

Bruttopojistné (hrubé pojistné, pojistná sazba) se skládá ze dvou složek:

- nettopojistné
- správní náklady

Správní náklady představují výlohy pojistitele spojené s uzavřením pojistné smlouvy a následné správy tohoto pojištění (formuláře, provize obchodní služby, mzdové a provozní náklady, náklady na administrativní práci spojenou se zavedením pojištění do výpočetního systému, náklady na vyřízení pojistných událostí, inkasní náklady, informační materiály, zpracování výroční zprávy a stavu pojištění a jeho zaslání pojistníkovi). Zahrnuje také ziskovou přírážku. [8]

Sazebník životní pojišťovny uvádí pro jednotlivé pojistné produkty výši pojistného (jedná se samozřejmě o bruttopojistné), přičemž v úvahu se většinou berou následující faktory:

- **pohlaví pojištěného:** rozdílná délka života mužů a žen je statisticky potvrzená a vědecky nezpochybnitelná - v České republice (dále jen ČR) se ženy dožívají vyššího věku než muži v průměru o 5 let. Z uvedeného důvodu proto také ženy platí nižší pojistné než muži v případě sjednání pojištění pro případ smrti a naopak vyšší pojistné u produktů důchodového pojištění. Proto pojistitelé vytvářejí buďto samostatné úmrtnostní tabulky pro ženy a muže anebo používají stejný sazebník, ve kterém je tato skutečnost zohledněna započtením věkového posunu [8];
- **vstupní věk pojištěného:** v České republice se stanovuje jednotně jako rozdíl kalendářního roku uzavření pojištění a roku narození pojištěného (např. pojištěný narozený 4. listopadu 1960, který uzavřel pojištění dne 6. února 1998, má vstupní věk $1998 - 1960 = 38$ let, i když z čistě matematického hlediska je v okamžiku uzavření smlouvy jeho věk jen $37 \frac{1}{4}$ let);

- **pojistná doba:**
 - dočasné pojištění: pojistná doba je předem smluvně omezena (např. pojištění pro případ smrti sjednané ve věku 40 let na dobu 10 let pokrývá riziko smrti jen po tuto smluvní dobu, takže při úmrtí ve věku 51 let již pojišťovna pozůstalým klienta pojistnou částku nevyplatí);
 - trvalé pojištění: pojistná doba není předem smluvně omezena (v pojištění doživotního důchodu probíhá výplata až do smrti pojištěného bez jakéhokoli deterministického omezení);
 - pojištění s odkladem: povinnost pojistného plnění je odložena o sjednanou dobu (např. důchod odložený k věku 60 let může být sjednán a jednorázově zaplacen již ve věku 50 let, i když vlastní výplaty důchodu začnou až o 10 let později).
- **technická úroková míra** (dále jen TUM): úroková míra používaná k oceňování systému finančních toků v životním pojištění (tj. při kalkulaci pojistného, technických rezerv a další výpočty). Představuje takové zhodnocení pojistného, na které má klient smluvní nárok. Její výše je volena konzervativně (pomocí vyhlášek stanovena horní hranice TUM). Nízká (resp. vysoká) TUM zvyšuje (resp. snižuje) pojistné sazby. [1]

Podle údajů z používaných úmrtnostních tabulek a zvolené technické úrokové míry pak pojistitel stanoví tzv. komutační čísla, která jsou základem pro výpočet pojistného. [8]

1.2.2 Úmrtnostní tabulky

Předmětem životního pojištění je pojištění pro případ smrti a dožití. Pro jednotlivou osobu nelze určit délku jejího života, a proto se k výpočtům používají modely sestavené na základě statistického hodnocení celé populace. Úmrtnostní tabulky (LT – Life Tables) vydává každoročně Český statistický úřad. Na jejich základě je možno vyzorovat i rozdíly v délce života mužů a žen i rozdíly v délce života v jednotlivých regionech České republiky. [8]

Rozlišují se tyto typy úmrtnostních tabulek [2]:

- úplné: mají jednoleté věkové intervaly (tj. údaje pro stáří 0, 1, 2, ...roků);
- zkrácené: mají víceleté věkové intervaly (často 0, 1-4, 5-9, 10-14, ...roků);
- běžné: vycházejí z úmrtnostních zkušeností populace během krátkého časového období obvykle nepřesahujícího 10 let;
- generační: představující skutečný záznam průběhu života konkrétní generace.

1.2.3 Podíl na zisku

Podíl na zisku životní pojišťovny je rozdělování toho zisku pojišťovny jejím klientům, který pojišťovna dosahuje díky rozdílu mezi kalkulovaným stavem a skutečným stavem příslušných parametrů, kterými jsou:

- investiční zhodnocení rezerv pojistného (jejich skutečné zhodnocení na finančních trzích bývá vyšší než kalkulovaná technická úroková míra);
- úmrtnost a stornovost (např. je-li skutečná úmrtnost nižší než kalkulovaná, je to v rizikových životních pojištěních zdrojem zisku pojišťovny);
- správní náklady pojišťovny (jsou-li skutečné správní náklady nižší než kalkulované, je to opět zdrojem zisku pojišťovny).

Přestože naše pojistná legislativa nepředepisuje životním pojišťovnám povinnost podíl na zisku vyplácet a skutečnou budoucí výši zisku by ani nebylo možné smluvně podchytit, je vyplácení podílu na zisku klientům v našich pojišťovnách běžnou praxí (především z konkurenčních důvodů) a smluvně se často garantuje alespoň minimální vyplácené procento skutečně dosaženého budoucího zisku z klientovy rezervy pojistného. [1]

1.2.4 Opce v životním pojištění

Opční právo je právem volby. Toto právo je stanovené zákonem, popřípadě dáno smluvně, tak jak je tomu i v případě životního pojištění. Opční právo je zavedeno v životním pojištění s úmyslem zaručit uvedeným pojistným produktům větší flexibilitu a přizpůsobit je tím požadavkům a praktickým potřebám klientů.

Podobně jako u finančních opcí má pojistník, popřípadě osoba oprávněná (držitel pojistné opce) právo uplatnit volbu výběru ke smluvně stanovenému datu její splatnosti. Datum splatnosti opce se přitom stanovuje pevně stanoveným datem (např. výroční datum trvání pojištění), či významnou změnou v životní situaci pojištěného (např. narození dítěte, odchod do starobního důchodu pojištěného, vznik částečné či trvalé invalidity u pojištěného). Nabídka pojistných opcí je velmi různorodá, spektrum této nabídky záleží na podmínkách, v jejichž rámci je životní pojištění provozováno. [8]

1.3 Změny v pojistné smlouvě

Z nejrůznějších ekonomických a dalších důvodů v životě klienta může dojít k tomu, že mu jeho poměry nedovolují, aby nadále platil pojistné, sjednané v pojistné smlouvě. Při předčasném ukončení pojistné smlouvy má klient nárok podle smluvně stanovených podmínek na tzv. *odkupné* (též *odbytné*). Výše odbytného narůstá s délkou trvání doby pojištění, pro klienta je však velmi nevýhodné ukončit životní pojištění předčasně. Zejména v prvních letech trvání pojištění se klient vystavuje riziku, že vypočtené odbytné bude velice nízké.

Pojistitelé provozující životní pojištění proto z uvedeného důvodu nabízejí svým klientům možné alternativy řešení jejich životní situace v případě, že jejich současné ekonomické poměry jim nedovolují platit stanovené pojistné. K těmto možnostem patří především snížení pojistného, redukce a pojištění ve splaceném stavu, přerušení placení pojistného. Tyto možnosti pak lze i variantně kombinovat za tím účelem, aby klienti pojišťoven nebyli nuceni uvedené pojištění předčasně ukončovat.

Snížení pojistného představuje změnu pojistné smlouvy dohodou pojistitele a pojistníka v tom smyslu, že dojde ke snížení pojistné částky a tomu odpovídajícímu snížení pojistného. Toto snížení lze obvykle provádět u pojištění v základním rozsahu i u pojištění dodatkových.

Redukce a pojištění ve splaceném stavu znamená snížení pojistné částky u hlavního krytí a ukončení všech případných připojištění. Jedná se o variantní řešení uvedené situace především v případě, že klient již nadále nemůže platit pojistné a využívá se tehdy, je-li již naspořena dostatečná částka formou přijatého pojistného. Spořicí složka pojištění je v takovém případě přepočítána a stanoví se hodnota pojistné částky, na kterou by klient byl pojištěn až do konce původní doby pojištění. Alternativou redukce v případě životního pojištění je převedení pojištění do splaceného stavu. Tehdy je pojistná částka pro případ úmrtí rovna kapitálové hodnotě pojištění.

Přerušení placení pojistného umožňuje pojistníkovi na určitou dobu neplatit sjednané běžné pojistné. Této možnosti lze využít v případě, kdy pojistné je spláceno již určitou dobu (obvykle pevně stanovenou smluvními pojistnými podmínkami dané pojišťovny) a dále za předpokladu, že na uvedené pojistné smlouvě nevázne dluh. V takovém případě jsou zrušena sjednaná riziková pojištění a pojistná částka pojištění v základním rozsahu je snížena na nulu. Placení běžného pojistného pak lze kdykoli obnovit. [8]

Valorizované pojistné: jedná se o pojistné navyšované se souhlasem pojistníka vzhledem k vývoji inflace (motivací je snaha co nejvíce přiblížit budoucí hodnotu pojistného plnění hodnotě pojistné částky či důchodu při sjednání pojištění).

Zproštění od placení pojistného: někdy se na institut životního pojištění, umožňující zprostit pojistníka v případě jeho invalidity od placení pojistného, pohlíží jako na další typ pojistného plnění, při němž pojišťovna na sebe přebírá povinnost placení pojistného. [1]

1.4 Výpověď pojistné smlouvy

Smlouvu je možné vypovědět zpravidla bez udání důvodů. Rozhodne-li se pojištěný pro vypovězení smlouvy, bude mu udělena určitá sankce a ve většině případů hodně ztratí. Jaké sankce vyplývají z předčasného ukončení, by měl být schopen vyčíst ze všeobecných smluvních podmínek. Obecně platí, že:

- u rizikového pojištění je zaplacené pojistné použito na pojistnou ochranu osoby nebo majetku, neexistuje žádná spořicí složka. V případě jeho výpovědi tedy pojišťovny nevyplácí žádné prostředky;
- u kapitálových a investičních pojistek účastník pojištění nemá právo na navrácení všech vložených prostředků, ale pouze na tzv. odbytné. Jeho výše záleží na parametrech pojistky a době, po kterou bylo pojištění hrazeno. Obecně platí, že první dva až tři roky jde veškeré zaplacené pojistné na pokrytí nákladů pojišťovny a provizi, takže klient nedostane téměř nic.

Zákon o pojistné smlouvě umožňuje vypovědět smlouvu o životním pojištění do 2 měsíců ode dne uzavření pojistné smlouvy s 8denní výpovědní lhůtou. Pokud je možnost vypovězení smlouvy během prvních dvou měsíců jejího trvání promarněna, je možno pojištění dále vypovědět již jen se základní šestitýdenní výpovědní lhůtou vždy ke konci pojistného období. Délka pojistného období je přitom vymezena frekvencí splátek běžného pojistného nebo je stanovena ve smluvních podmínkách pojištění. Pojišťovna má nárok na zaplacení pojistného až do samotného zániku pojištění. [20]

2 DAŇOVÉ ZVÝHODNĚNÍ ŽIVOTNÍHO POJIŠTĚNÍ

Nespornou výhodou životního pojištění je pro klienta daňová uznatelnost zaplaceného pojistného. K tomu musí být splněny zákonem stanovené podmínky. Tou základní podmínkou je tzv. 60/60, tj. výplata pojistného plnění je v rámci pojistné smlouvy sjednána až po 5 letech (60 měsících) od uzavření pojistné smlouvy a současně nejdříve v kalendářním roce, v jehož průběhu dosáhne poplatník 60 let věku. Druhou podmínkou je, že osoba pojištěného je shodná s osobou plátce pojištění a plátce daně z příjmu.

Pro odečet zaplaceného pojistného musí pojistné smlouvy splňovat ještě i další podmínku, kterou je minimální pojistná částka, která činí:

- u smluv s pojistnou dobou od 5 do 15 let 40.000 Kč
- u smluv s pojistnou dobou nad 15 let 70.000 Kč
- u důchodového pojištění se za minimální pojistnou částku považuje odpovídající jednorázové plnění při dožití

V případě nesplnění některé z výše uvedených podmínek nelze uplatňovat daňový odpočet a pojišťovny na takové pojistné smlouvy nevydávají pojištěným potvrzení o zaplaceném pojistném. [18]

Nárok na uplatnění daňového odpočtu si pojištěný vyžádá od svého pojistitele, většinou však po ukončení kalendářního roku pojistitelé svým klientům tento doklad zasílají spolu s dokladem o stavu jejich pojištění a výroční zprávy. Maximální částka, kterou lze pojištěným jako daňovým poplatníkem ze základu daně odečíst je částka 12.000,- Kč ze všech pojistných smluv uzavřených na jeho soukromé životní pojištění. V případě předčasného ukončení pojistné smlouvy nebo změny doby trvání pojištění pak pojištěný musí částky, o které mu byl snížen daňový základ, přiznat ke zdanění. [12]

Z daní nelze odečítat částku na úrazové pojištění, na pojištění závažných onemocnění nebo pojištění zproštění od placení, i když tato přípojištění zpravidla bývají součástí pojistné smlouvy.

V předchozích letech byla úspora na daních odvozena od výše ročního příjmu poplatníka. Od 1.1.2008 vstoupila v účinnost novela zákona o daních z příjmů, která díky rovné dani mění výši daňové úspory. [18]

2.1 Uplatnění daňového odpočtu zaměstnavatelem za pojištěného

Od daně z příjmu jsou rovněž osvobozeny i částky pojistného, které hradí pojistiteli za zaměstnance jeho zaměstnavatel. V případě, že zaměstnavatel hradí za svého zaměstnance soukromé životní pojištění (popř. hradí určitou část pojistného za něho), pak je to podle příslušné právní úpravy považováno za náklady vynaložené na dosažení, zajištění a udržení příjmů.

Až do konce roku 2007 si zaměstnavatel přispívající na životní pojištění svých zaměstnanců mohl odečíst ze základu pro výpočet daně až 8000 Kč ročně na každého zaměstnance. Ve snaze zjednodušit systém odpočtů byl zákonodárci stanoven jeden jediný limit ve výši 24.000 korun, platný současně pro životní pojištění i penzijní připojištění. Podle nových pravidel může zaměstnavatel přispět celých 24.000 korun buď na penzijní připojištění, nebo jako pojistné na soukromé životní pojištění anebo tuto sumu rozdělit jakýmkoli poměrem mezi tyto dva finanční produkty. [19]

Z částky příspěvku zaměstnavatele na životní pojištění neplatí zaměstnanec navíc ani sociální, ani zdravotní pojištění. Následující tabulka ukazuje výši roční daňové úspory zaměstnavatele při sazbách daně z příjmu právnických osob v jednotlivých letech.

Tabulka 1: Roční daňová úspora v letech 2007 - 2010

Měsíční příspěvek	Roční příspěvek	Roční daňová úspora v jednotlivých letech			
		2007 (24 %)	2008 (21 %)	2009 (20 %)	2010 (19 %)
300 Kč	3600 Kč	864 Kč	756 Kč	720 Kč	684 Kč
500 Kč	6000 Kč	1440 Kč	1260 Kč	1200 Kč	1140 Kč
666,7 Kč	8000 Kč	2240 Kč	1680 Kč	1600 Kč	1520 Kč
1000 Kč	12000 Kč	2240 Kč	2520 Kč	2400 Kč	2280 Kč
1500 Kč	18000 Kč	2240 Kč	3780 Kč	3600 Kč	3420 Kč
2000 Kč	24000 Kč	2240 Kč	5040 Kč	4800 Kč	4560 Kč

Zdroj: upraveno podle [19]

2.2 Daňové zvýhodnění pojistného plnění

Základem daně pro poskytované pojistné plnění ze soukromého životního pojištění je rozdíl mezi tímto pojistným plněním a zaplaceným pojistným. Pojistné plnění vyplácené v případě dožití je po odpočtu zaplaceného pojistného daněno sazbou 15 %.

Požádá-li pojistník o předčasné ukončení pojištění, pak má podle pojistné smlouvy nárok na odkupné. Odkupné je podle Zákona zdaněné sazbou 25 %. Při předčasném ukončení smlouvy také zaniká nárok na uplatnění odpočtu nezdanitelné části základu daně a pojistník je povinen za zdaňovací období, ve kterém k této skutečnosti došlo, podat daňové přiznání a uvést v něm částky, o které mu byl základ daně snížen. [8]

Pojistné plnění vyplácené v případě smrti (nebo úrazu, vzniku vážné choroby či invalidity) je osvobozeno od daně.

3 ČLENĚNÍ ŽIVOTNÍHO POJIŠTĚNÍ

Na trhu se v současnosti objevuje celá řada pojistek, poskytujících různou pojistnou ochranu. Životní pojistky by měly být konstruovány tak, aby vyhovovaly individuálním požadavkům a potřebám klienta. Vždy tedy záleží na primárním účelu, za kterým chce klient produkt uzavřít.

Zvolit může od rizikových pojistek, které slouží výlučně ke krytí rizik a veškeré zaplacené pojistné jde právě na rizikovou složku přes kapitálové pojistky garantující výplatu určité částky nebo důchodu buď po skončení pojistné doby, nebo vyplacení částky oprávněným osobám v případě úmrtí pojištěného. Chce-li klient spíše zhodnotit své vložené prostředky, pak se nabízí investiční životní pojištění, které umožní investovat peníze podle vlastního uvážení.

Přestože parametry životních smluv se díky své variabilitě mohou vyskytovat v různých modifikacích, jednotlivé druhy životního pojištění mají obecné vlastnosti, které je od sebe navzájem odlišují. [21] Vlastnosti jednotlivých druhů jsou zobrazeny v následující tabulce.

Tabulka 2: Druhy životního pojištění a jejich vlastnosti

Vlastnosti	Druh životního pojištění				
	Rizikové	Kapitálové	Flexibilní	Investiční	Důchodové
Krytí rizika (smrti)	✓	✓	✓	✓	X
Tvorba kapitálové hodnoty	X	✓	✓	✓	✓
Aktivní ovlivňování výnosu	X	X	X	✓	X
Garantované zhodnocení	X	✓	✓	X	✓
Flexibilita	X	X	✓	✓	X
Daňová uznatelnost	X	✓	✓	✓	✓

Zdroj: upraveno podle [21]

Naše pojistná legislativa člení životní pojištění na následující odvětví [1]:

- 1) Pojištění pouze pro případ smrti, pojištění pouze pro případ dožití, pojištění pro případ dožití se stanoveného věku nebo dřívější smrti, pojištění spojených životů, životní pojištění s vrácením pojistného.
- 2) Svatební pojištění nebo pojištění prostředků na výživu dětí.
- 3) Důchodové pojištění.
- 4) Pojištění podle bodu 1) až 3) spojené s investičním fondem (tzv. investiční životní pojištění)
- 5) Kapitálové činnosti
 - a) umořování kapitálu založené na pojistně matematickém výpočtu, jimiž jsou proti jednorázovým nebo periodickým platbám dohodnutým předem přijaty závazky se stanovenou dobou trvání a ve stanovené výši;
 - b) správa skupinových penzijních fondů;
 - c) činnosti doprovázené pojištěným zabezpečujícím zachováním kapitálu nebo platbu minimálního úroku;
 - d) pojištění týkající se délky lidského života, které je upraveno právními předpisy z oblasti sociálního pojištění, pokud zákon umožňuje jeho provádění pojišťovnou na její vlastní riziko.
- 6) Pojištění pro případ úrazu nebo nemoci, je-li doplňkem 1) až 5).

Produkty lze dále členit podle počtu pojištěných na individuální pojištění a skupinová pojištění (např. zaměstnanecká pojištění pro pracující v jednom podniku).

3.1 Investiční životní pojištění

Investiční životní pojištění se zařadilo k neúspěšnějším pojištěním v současné době v celé Evropě. Jeho přímým konkurentem je kapitálové životní pojištění, které v osmdesátých letech minulého století mělo jednoznačně rozhodný podíl na předepsaném pojistném v životním pojištění.

Na rozdíl od klasických kapitálových pojistek nejsou investiční pojistky spojené s pevnou garancí výnosu za všech okolností. Záleží jen na klientech samotných, pro jaké výnosové programy se rozhodnou. Lidé mají u každé pojišťovny na výběr z řady investičních variant – nejrůznějších fondů, které se odlišují svou potenciální výnosností, ale také rizikem. Například klienti, kterým až tolik nevadí podstupovat vyšší riziko, mohou vsadit na fondy, jejichž portfolio ve značné míře obsahuje akcie či jiné rizikovější cenné papíry.

Pojišťovny však zájemce o tyto pojistky vždy upozorňují, že výsledný výnos, kterého sami dosáhnou, může být nižší, než kdyby raději zvolili garantovanou variantu kapitálové životní pojistky a investování peněz nechali na pojišťovně samotné. Pokud má klient zájem o investiční pojištění, ale nechce se úplně vzdát určité garance výnosu, může si i v rámci investičních variant zvolit některý ze zajištěných (garantovaných) programů. Samozřejmostí je kombinace několika investičních programů současně. Pojišťovny přitom množství investičních programů a připojištění neustále rozšiřují, aby mohly uspokojit i ty nejnáročnější klienty.

Speciálním druhem životních pojištění, která jsou vhodná k investování, jsou také tak zvané jednorázové pojistky. Ty jsou určeny pro klienty, kteří hledají možnost pro uložení svých peněz na dobu okolo 5 až 10 let a současně chtějí být životně pojištěni. V takovém případě mohou využít právě jednorázových životních pojistek, které lze považovat za alternativu zajištěných fondů. Podobně jako u zajištěných fondů existuje i u jednorázových investičních pojistek velice pestrá škála možností, do jakých aktiv lze volné peníze ukládat. Zdaleka se nejedná o ryze finanční aktiva typu dluhopisů či akcií, ale také o nefinanční aktiva jako například komodity (zlato, stříbro, ropa a mnoho dalších surovin). Typickým rysem jednorázových investičních pojistek je upisovací období. To je pevně daná doba, po kterou mohou lidé své peníze do těchto produktů investovat. Obvykle se jedná o několik měsíců.

3.2 Pojištění riziková, rezervotvorná a smíšená

Dalším možným členěním pojištění je členění na rizikové a rezervotvorné pojištění. V pojištění osob nalezneme obě tato pojištění, jejich kombinací pak vzniká smíšené pojištění.

Rizikové životní pojištění je typické tím, že při sjednávání pojistné smlouvy není jisté, zda dojde k pojistné události a tím k výplatě pojistného plnění. Do uvedených pojištění patří tedy dočasná pojištění pro případ smrti. U tohoto pojištění dochází k plnění pojišťovny pouze v případě úmrtí pojištěného ve sjednané době, uplynutím této doby pojištění zaniká bez náhrady. Riziková pojištění jsou typická tím, že v průběhu pojištění se nevytváří spořicí složka, tedy pojistitel vytváří rezervy pro případná pojistná plnění, ale nevytváří rezervu pro každé jednotlivé pojištění.

Rezervotvorné životní pojištění je pojištěním, u něhož je již při jeho sjednávání jisté, že k pojistné události vždy dojde, dříve nebo později s ohledem na sjednaný pojistný produkt. V daném případě tedy pojistitel musí vytvářet rezervu na pojistné plnění. K pojistné události a výplatě pojistného plnění dojde v případě, že se pojištěný dožije konce pojištění (pojištění pro případ dožití) anebo je pojištění ukončeno smrtí pojištěného (trvalé pojištění pro případ smrti).

Smíšené životní pojištění je kombinací předchozích. Jedná se o nejdůležitější a nejžádanější druh životního pojištění a spolu s dalšími druhy připojištění představuje komplexní pojistnou ochranu pro pojištěného. [8]

4 POJISTNÝ TRH

Pojistný trh je dílčí součástí finančního trhu a je pro něj charakteristické, že se na něm střetává nabídka a poptávka po pojistné ochraně. Předmětem obchodů na pojistném trhu je pojištění a zajištění.

Pojistný trh se jeví trhem, na kterém převládá nabídka. O své budoucí klienty se tady uchází pojistitelé, zajišťovatelé a zprostředkovatelé. Převládající nabídka je zárukou soutěže ovlivňované tvorbou cen a pojistných produktů. Pojistný trh tedy aktivně působí na kvalitu a rozsah pojišťovacích služeb a jejich cenu.

Při hodnocení úrovně a vývoje pojistného trhu je nutné posoudit vývoje ukazatelů úrovně, které hodnotí účinnost použití zdrojů a vynaložených prostředků. Uvádím zde charakteristiky těch nejpoužívanějších ukazatelů, které budu k vyjádření vývoje pojistného trhu v této práci používat i já.

Předepsané pojistné – výše pojistného, která vyplývá z pojistné smlouvy a je požadována po klientovi. Předepsané (nikoliv přijaté) pojistné je pojišťovnou účtováno jako výnos a vstupuje do základu pro výpočet daně z příjmu. V zájmu pojišťovny proto je, aby rozdíl mezi předepsaným pojistným a opravdu přijatým pojistným byl co nejnižší. Podle této hodnoty se seřazují pojišťovny fungující v dané oblasti. [3]

Pojištěnost – vyjadřuje poměr předepsaného pojistného k hrubému domácímu produktu (dále je HDP) v běžných cenách. Uvádí se v procentech a v podmínkách tržního hospodářství vyjadřuje kapacitu pojistného trhu. Agregátní ukazatel pojištěnosti je jedním z nejdůležitějších ukazatelů rozvoje pojistného trhu. [3]

Počet komerčních pojišťoven – může vypovídat nejen o vývoji a vyspělosti daného pojistného trhu, ale také o způsobu jeho regulace.

5 POČÁTKY POJIŠTĚNÍ A POJIŠŤOVNICTVÍ

Počátky pojištění a pojišťovnictví lze hledat v hlubokém dávnověku. Vzniká snaha odstranit či alespoň zmírnit finanční následky způsobené nepříznivými nahodilými událostmi. Pojištění tehdy provozované nelze dost dobře srovnávat s pojištěním, které je dnes nabízeno na současném pojistném trhu, ačkoli jeho podstata a účel se naprosto neliší od dnešního.

Pojištění se tehdy sjednávalo na bázi „vzájemného pojištění“. Šlo o různé vzájemné „pojišťovací“ spolky, které sdružovaly finanční prostředky, jež kryly alespoň zčásti následky vzniklých nahodilých událostí jednotlivých členů za podmínek, které „stanovy“ těchto spolků určovaly. Takovéto pojištění nebylo prováděno na komerční bázi, bylo určeno pouze pro menšinové, uzavřené skupiny a s ohledem na jejich vzájemnostní charakter nebylo ani možné jednoznačně určit osobu pojistníka a pojištěného.

Prvky komerčního pojištění, tedy pojištění založeného na stejné bázi jako jej známe v dnešní podobě, se začaly vyvíjet v souvislosti s rozvojem námořní dopravy ve starověkém Středomoří a přepravou zboží. V novověku námořní doprava a mezinárodní obchod podstatným způsobem ovlivnily rozvoj pojištění, a to především v období renesance. Největší rozkvět pojištění probíhal v bohatých a důležitých hanzovních městech Itálie, Flander či Holandska. Tyto vzájemné pojišťovací spolky rozvrhovaly své výdaje, postupem času začínaly důsledně oddělovat prostředky určené na výplatu pojistných plnění (rezervy na pojistná plnění) od ostatních prostředků spolků a výdaje byly plánovány a určovány podle předpokládaných výběrů pravidelných příspěvků členů vzájemných spolků a rezerv na výplatu pojistných událostí.

Zhruba v polovině 18. století lze zaznamenat určitou institucionalizaci pojištění. V této době dochází k zakládání vzájemných pojišťoven, které již mohou nabídnout četná pojištění a pojistné produkty. Zájem je především o pojištění živelní, pojištění životní a dále pojištění související s riziky, jež vznikají při přepravě zboží.

Počátkem 19. století dochází k rozvoji pojištění na moderní komerční bázi. Jsou zakládány četné pojišťovny jako akciové společnosti, rozšiřují vědecké základy pojištění (teorie pravděpodobnosti, první demografické propočty), vznikají nové druhy pojištění a rozličné pojistné produkty. Toto století je i obdobím, kdy byla založena tradice českého pojištění a pojišťovnictví.

5.1 Počátky českého pojišťovnictví

Historie pojišťovnictví na území dnešní České republiky je doložena od konce 17. století, kdy podal Jan Kryštof Bořek návrh na zavedení povinného požárního pojištění budov v Čechách. V každém městě měl být založen protipožární fond vytvářený příspěvky od občanů. V roce 1777 byla zřízena pojišťovna proti škodám z ohně na polních zásobách, nábytku, náradí a dobytku, která však neměla dlouhého trvání. Po roce 1822 zahájily činnost na českém území dvě „zahraniční“ pojišťovny se sídlem ve Vídni a v Terstu.

Skutečné základy komerčního českého pojišťovnictví lze nalézt v r. 1827, kdy byl v Praze založen *Císařsko – královský privilegovaný český společný náhradu škody ohněm svedené pojišťující ústav*. Z poněkud pozdějšího data je potom nový název tohoto ústavu, pod kterým se zapsal do podvědomí národa, a to *První česká vzájemná pojišťovna v Praze*. Obdobný ústav vznikl téměř současně v Brně. Jeho původní název se později změnil na *Moravskoslezská vzájemná pojišťovna*. Vlna zakládání českých pojišťoven a pojišťovacích spolků se vzedmula ve druhé polovině 19. století. Vznikaly pojišťovny městské, rolnické a vzájemné. Byla např. založena *Slavia*, *Vzájemná pojišťovací banka Praha* a důležitá instituce v zajišťovnictví, *První česká zajišťovací banka v Praze*. Na konci 19. století byly již české pojišťovny natolik silné, že jejich finanční stabilitu neohrozily ani velké požáry, které se v tomto období udály.

Díky odbornosti a politické prozíravosti představitelů pojišťovnictví se podařilo uchránit prostředky během válečného období 1914 – 1918 a po vzniku samostatné Československé republiky zahájit novou etapu československého pojišťovnictví. Kromě dalších nově založených českých pojišťoven na trhu aktivně působily i zahraniční pojišťovny.

Tyto pojišťovny byly dekretem prezidenta republiky z 14. října 1945 znárodněny. K řízení pojišťovnictví byla ustavena Pojišťovací rada se sídlem v Praze. Po únoru 1948 byl zformován pouze jeden ústav *Československá pojišťovna*, národní podnik, a to na základě vyhlášky ministra financí č. 977, o sloučení pojišťoven, národních podniků. V souvislosti s novým federativním uspořádáním státu v roce 1968, byly z jedné Státní pojišťovny vytvořeny dva samostatné subjekty *Česká státní pojišťovna* se sídlem v Praze a *Slovenská štátna poisťovna* se sídlem v Bratislavě. Monopolní období českého (resp. československého) pojišťovnictví trvalo až do počátku devadesátých let. [8]

6 VÝVOJ ČESKÉHO POJIŠŤOVNICTVÍ V LETECH 1991 - 2000

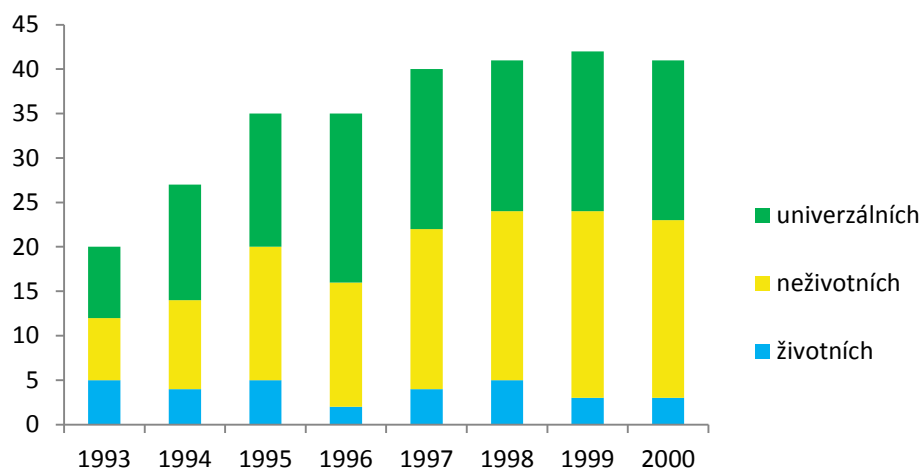
Toto období je celkově hodnoceno Českou asociací pojišťoven (dále jen ČAP) jako období s poměrně vysokou dynamikou růstu předepsaného pojistného a se zvyšující se pojištěností až na 3,6 % v roce 2000. V porovnání s Evropskou unií (dále jen EU) vývoj ale zaostával ve dvou základních ukazatelích: v podílu pojistného na hrubém domácím produktu a v podílu životního pojištění na celkovém předepsaném pojistném.

V prvních letech docházelo k bouřlivému růstu počtu pojišťoven, ať už se jednalo o nově vzniklé pojišťovny na našem území, nebo pobočky zahraničních pojišťoven. Počet pojišťoven se za toto období více než ztrojnásobil a v roce 1999 jich bylo 42. Většina z nich nabízela neživotní pojištění nebo byla univerzální, životní pojišťovny zde byly k tomuto roku jen tři. Vývoj jejich počtu od roku 1993, tedy od rozdělení Československa, zobrazuje následující tabulka i graf. [14]

Tabulka 3: Vývoj počtu pojišťoven v letech 1993 - 2000 (podle povolených odvětví)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Univerzální	8	13	15	19	18	17	18	18
Neživotní	7	10	15	14	18	19	21	20
Životní	5	4	5	2	4	5	3	3
Celkem	20	27	35	35	40	41	42	41

Zdroj: vlastní zpracování na základě výročních zpráv MF a ČAP

Obrázek 1: Zobrazení vývoje počtu pojišťoven v letech 1993 – 2000

Zdroj: vlastní zpracování

6.1 Legislativní změny v pojišťovnictví v letech 1991 - 2000

Dne 28. 5. 1991 byl přijat *zákon č.185/1991 Sb. o pojišťovnictví*, který umožňoval provozovat pojišťovací činnost na území ČR subjektům, které splňují podmínky pro tuto činnost stanovené tímto právním předpisem. Postavení a činnost pojišťoven též upravoval obchodní zákoník, občanský zákoník a daňové zákony. V roce 1993 bylo upraveno účetnictví pojišťoven a zákonem č. 320/1993 Sb. byla schválena novela zákona o pojišťovnictví. Na ni tak mohla navázat vyhláška Ministerstva financí (dále jen MF) č. 52/1994 Sb., kterou byla upravena tvorba, použití a způsob umístění technických rezerv pojišťovny. Tento soubor právních předpisů umožnil zakládání nových pojišťoven, rozvoj konkurence, rozšiřování nabídky pojistných produktů a soustavné zlepšování péče o klienta.

Další posun v pojistném zákonodárství nastal v roce 1999, kdy vznikla řada novelizací a zákonů k pojistné problematice. Zejména pak klíčová *zákon č. 363/1999 Sb., o pojišťovnictví*, platný až do roku 2009 včetně. Tyto právní normy byly přijaty pro harmonizaci české legislativy a evropských právních aktů, pro stabilizaci pojistného trhu, ochranu klientů a stimulaci podnikání pojišťoven.

Za zásadní mezník považuji také přijetí *zákona č.492/2000 Sb.*, se kterým se mění *zákon č.586/1992 Sb., o daních z příjmů*, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Na základě příslušných ustanovení tohoto zákona získalo daňovou podporu životní pojištění, resp. ty pojistné produkty, jež mají charakter „spoření na stáří“ a doplňkovou funkci v celém důchodovém systému. Mezi ně patří pojištění pro případ dožití, pro případ smrti nebo dožití a důchodové pojištění, jež se označují legislativní zkratkou soukromé životní pojištění. Podmínky a princip těchto daňových stimulací uvádím v první kapitole mé práce.

Za zmínku stojí i dva zákony, jež mají souvislost s životním pojištěním a to:

- zákon č. 96/1993 Sb., o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření a doplnění zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmu, ve znění zákona č. 35/1993 Sb. (§ 5 odst. 8 – „*stavební spořitelna může podmínit uzavření smlouvy o stavebním spoření povinností účastníka sjednat životní pojištění pro zabezpečení závazku vyplývajících z uvedené smlouvy v případě invalidity nebo smrti účastníka stavebního spoření*“);
- zákon č.42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jejich zavedením, ve znění pozdějších předpisů.

6.2 Vývoj pojistného trhu v letech 1991 - 2000

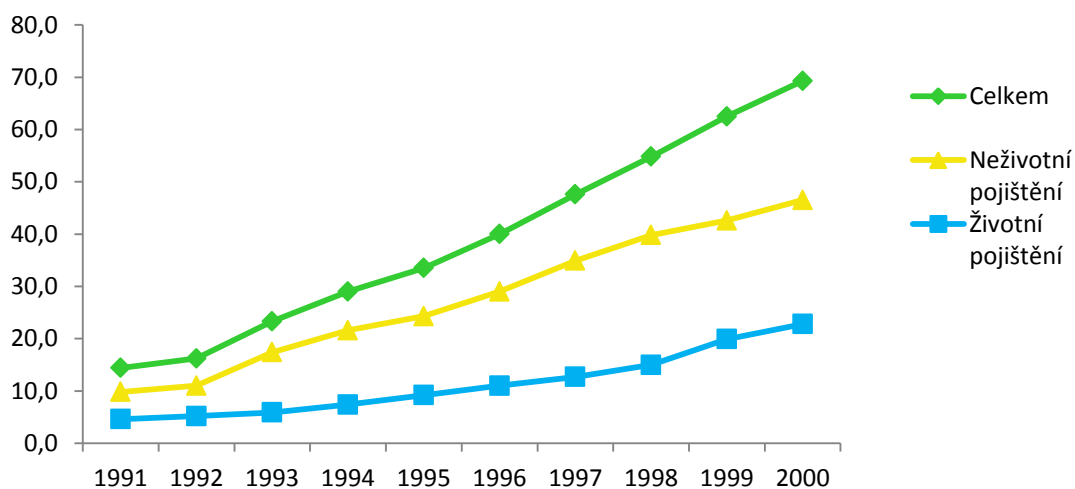
K posouzení vývoje pojistného trhu je používáno množství ukazatelů. K vyjádření dlouhodobých trendů v tomto období jsou pro následující tabulku i graf použity hodnoty předepsaného pojistného. Použité hodnoty vyjadřují souhrn předepsaného pojistného členů ČAP, jež lze pokládat za reprezentativní pro celý pojistný trh ČR.

Hodnota předepsaného pojistného vzrostla z 14,4 mld. Kč v roce 1991 na 69,3 mld. Kč v roce 2000, tj. o 381 %, z toho u životního pojištění o 396 % a u neživotního o 374 %. Meziroční přírůstky předepsaného pojistného přesahovaly v celém období od roku 1992 desetiprocentní hranici. Na jejich výkyvy měla vliv inflace, zvláště v první třetině devadesátých let, a výkon celého národního hospodářství.

Tabulka 4: Vývoj předepsaného pojistného členů ČAP v letech 1991 – 2000 (mld. Kč)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Celkem	14,4	16,2	23,3	29,0	33,5	40,0	47,6	54,8	62,5	69,3
Životní pojištění	4,6	5,2	5,9	7,4	9,2	11,0	12,7	15,0	19,9	22,8
Neživotní pojištění	9,8	11,0	17,4	21,6	24,3	29,0	34,9	39,8	42,6	46,5

Zdroj: vlastní zpracování na základě výročních zpráv ČAP

Obrázek 2: Zobrazení vývoje předepsaného pojistného v letech 1991 – 2000 (mld. Kč)

Zdroj: vlastní zpracování

Konec tohoto období je charakteristický tendencemi směřujícími k většímu prosazování životního pojištění na úkor pojištění průmyslu a podnikatelů. Životní pojištění tak v roce 2000 dosáhlo podílu 32,6 % na celkovém předepsaném pojistném a počet smluv životního pojištění přesáhl 6 mil. kusů z celkových 16 mil. kusů s průměrným pojistným 3 410 Kč/ks.

Finanční stabilitu pojistného trhu ilustruje například vývoj technických rezerv pojišťoven. V roce 1993 činily celkové rezervy členů ČAP cca 52 mld. Kč a v roce 2000 již 117,2 mld. Kč. Rozhodující podíl připadá na technické rezervy u životního pojištění, které představují v podstatě úspory klientů pojišťoven. [14]

Za zmínku stojí i to, že v roce 1997 se v nabídce dvou zahraničních pojišťoven poprvé objevilo investiční životní pojištění. Zpočátku sice nevzbuzovalo u lidí důvěru, vzhledem k jejich negativním zkušenostem s kuponovou privatizací a nevelké rozvinutosti českého finančního trhu, ale podařilo se tento produkt prosadit a začaly ho nabízet i další pojišťovny.

7 VÝVOJ ČESKÉHO POJIŠŤOVNICTVÍ V LETECH 2001-2008

Toto období se vyznačuje stabilním, i když v porovnání s průměrem EU podprůměrným, růstem ve všech oblastech pojištění. To dokazují údaje o výši předepsaného pojistného či celkové pojištěnosti (podílu předepsaného pojistného k HDP v běžných cenách), které poskytnu níže, ale i další údaje jako jsou počty nových smluv, výnosy pojišťoven atd.

V roce 2001 na základě novely zákona o daních z příjmů (nabyla účinnosti 1.1.2001) začaly působit daňové motivace pro tzv. soukromé životní pojištění. Daňovými stimulacemi, ale i růstem zájmu o jednorázově placené pojistné a předepsaným pojistným v investičním životním pojištění, byla umocňována dynamika růstu životního pojištění. Dalším důvodem může být i změna platná od roku 2002, která se týkala úrazového pojištění/přípojištění. To se řadí mezi druhy neživotního pojištění, ale pokud je uzavřeno spolu s pojistnou smlouvou na životní pojištění, je vykazováno v rámci životního pojištění. Nesmím zapomenout zmínit ani vazbu životního pojištění na jiné finanční produkty, a to zejména na hypotéky a stavební úvěry.

V roce 2004 byl zaznamenán výrazný pokles životního pojištění oproti roku předchozímu. Nižší tempo růstu pokračovalo i v následujících letech a jako příčiny byly uváděny zejména tyto: vyčerpání prostoru daného daňovými motivacemi, snížení technické úrokové míry, snížení výnosů z investic a zvýšení konkurence ze strany jiných poskytovatelů finančních služeb.

Významným mezníkem byl rok 2004, který byl prvním rokem členství České republiky v Evropské unii. Evropská problematika výrazně ovlivňovala činnost komerčních pojišťoven. Pro pojišťovny znamenalo přistoupení k EU nejen povinnost aplikovat v praxi řadu nových zákonných požadavků a omezení, ale také možnost působit na jednotném pojistném trhu unie. Stejnou možnost získali naopak pojišťovny působící v jiných zemích EU.

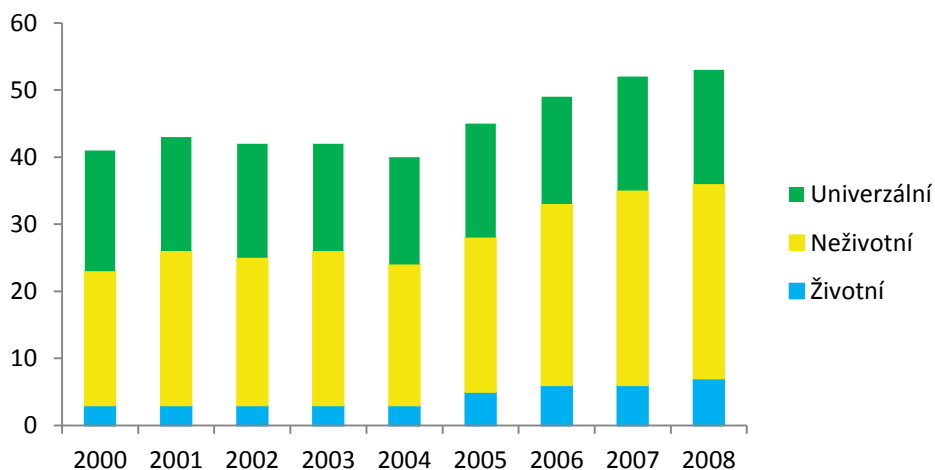
Od roku 2005 se opět obnovil růst v oblasti životního pojištění, ale rostla i celková stabilita pojistného trhu. V roce 2008 nastaly obavy o to, zda se finanční a ekonomický pokles ve světě i v České republice promítne i do vývoje pojistného trhu. V tomto období se promítnul jen velmi omezeně a jeho výraznější dopady na pojistný trh byly zaznamenány až v roce 2009.

K výrazným změnám v počtu pojišťoven, které měly povolení k provozování pojišťovací činnosti v ČR, došlo až v druhé polovině tohoto období. Jejich vývoj je zobrazen v následující tabulce a grafu. Konkurencí se jim staly po vstupu České republiky do Evropské unie v roce 2004 pojišťovny a pobočky ze zemí EU, které projevíly zájem dočasně provozovat na území ČR pojišťovací činnost. Jejich počet v dalších letech výrazně rostl a z počátečních 328 v roce 2005 se dostal až na 554 pojišťoven a poboček z EU v roce 2008. [14]

Tabulka 5: Vývoj počtu pojišťoven v letech 2000 - 2008 (podle povolených odvětví)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Životní	3	3	3	3	3	5	6	6	7
Neživotní	20	23	22	23	21	23	27	29	29
Univerzální	18	17	17	16	16	17	16	17	17
Celkem	41	43	42	42	40	45	49	52	53

Zdroj: vlastní zpracování na základě výročních zpráv ČAP

Obrázek 3: Zobrazení vývoje počtu pojišťoven v letech 2000 – 2008

Zdroj: vlastní zpracování

7.1 Legislativní změny v pojišťovnictví v letech 2001 - 2008

V těchto letech byla dovršena fáze harmonizace českého pojistného práva s legislativou EU. V prvním čtvrtletí roku 2004 byly zveřejněny 3 klíčové zákony související s životním pojištěním:

- *zákon č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě a o změně souvisejících zákonů* (nabyl platnosti 1.1.2005)
- *zákon č. 38/2004 Sb., o pojišťovacích zprostředkovatelích a likvidátorech pojistných událostí* (nabyl platnosti 1.1.2005)
- *novela zákona o pojišťovnictví – vyhláška č. 303/2004 Sb.* (nabyl platnosti 1.5.2004)

Další významné zákony:

- *vyhláška č.47/2004 Sb.* – upravuje mimo jiné daňové zvýhodnění, a limity pojistného plnění
- *zákon č.261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů.* (Jeho součástí je novela zákona o daních z příjmu, která stanovila maximální společný limit do výše 24 000 Kč ročně pro osvobození od daně příspěvků na penzijní připojištění a částek pojistného na soukromé životní pojištění od téhož zaměstnavatele.)

V oblasti dlouho očekávané a potřebné důchodové reformy, která by výrazně ovlivnila vývoj pojišťovnictví, nedošlo za celé toto období (2001 - 2008) k žádnému pokroku, což bylo považováno za velký nedostatek, který brání v dalším rozvoji, a to zejména u životního pojištění.

7.2 Vývoj pojistného trhu v letech 2001 - 2008

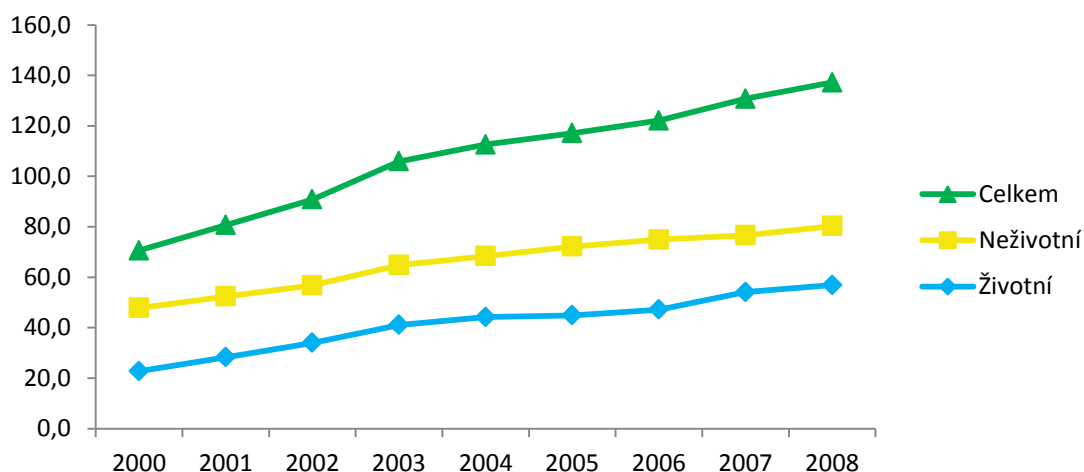
V tomto období mělo v rámci životního pojištění největší dynamiku růstu pojištění spojené s investičním fondem a pojištění pro případ dožití nebo pro případ smrti nebo dožití. Co se týče výše zmíněných daňových stimulací, ovlivňovaly růst jen po určitou dobu. V roce 2004 bylo zaznamenáno určité vyčerpání prostoru daného těmito motivacemi, což způsobovalo výrazný pokles životního pojištění oproti roku předchozímu. Nižší tempo růstu pokračovalo také v následujících letech a jako další příčiny byly uváděny zejména tyto: snížení technické úrokové míry, snížení výnosů z investic a zvýšení konkurence ze strany jiných poskytovatelů finančních služeb. Pokleslo především jednorázově placené pojistné, a to i z důvodu vysoké základny v letech 2002-2003 dané neopakovatelnými akcemi, např. převodem vkladů z anonymních vkladních knížek. Růst se obnovil v roce 2005, ale jeho dynamika byla stále nižší než v předchozích letech.

K vyjádření dlouhodobých trendů v tomto období jsem opět použila hodnoty předepsaného pojistného, ale i hodnoty podílu předepsaného pojistného k HDP v běžných cenách a to v porovnání s hodnotami Evropské unie.

Tabulka 6: Vývoj předepsaného pojistného členů ČAP v letech 2000 – 2008 (mld. Kč)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Životní	22,8	28,3	34,0	41,1	44,2	44,9	47,2	54,1	56,9
Neživotní	47,8	52,4	56,8	64,8	68,4	72,2	74,9	76,6	80,3
Celkem	70,6	80,7	90,8	105,9	112,6	117,1	122,1	130,7	137,2

Zdroj: vlastní zpracování na základě výročních zpráv ČAP

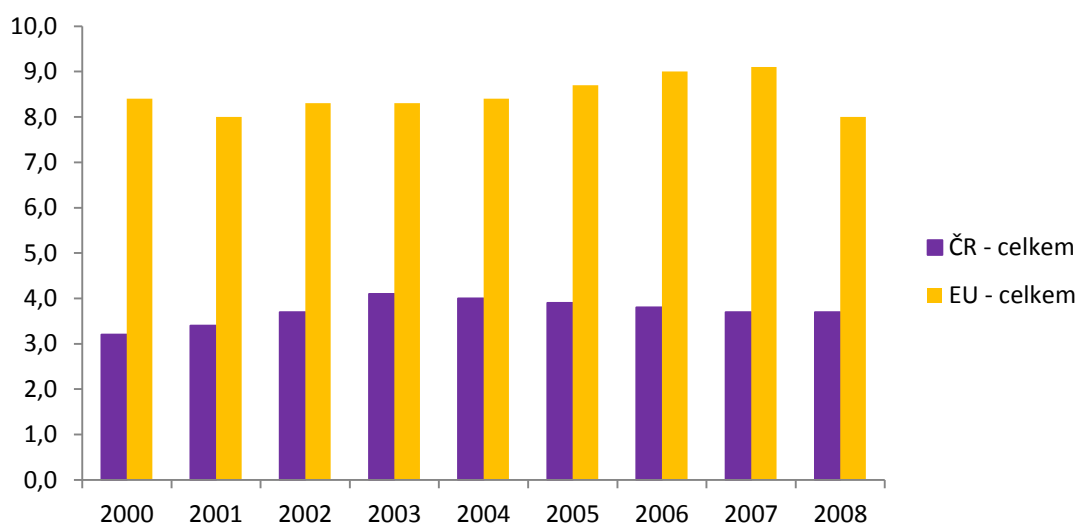
Obrázek 4: Zobrazení vývoje předepsaného pojistného v letech 2000 – 2008 (mld. Kč)

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 7: Podíl pojistného na HDP v ČR a v EU v letech 2000 – 2008 (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ČR - celkem	3,2	3,4	3,7	4,1	4,0	3,9	3,8	3,7	3,7
ČR - NŽP	2,2	2,2	2,3	2,5	2,4	2,4	2,3	2,2	2,2
ČR - ŽP	1,0	1,2	1,4	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5
EU (27) - celkem	8,4	8,0	8,3	8,3	8,4	8,7	9,0	9,1	8,0
EU - ŽP	5,5	5,0	5,2	5,0	5,1	5,5	5,7	6,0	4,9
EU - NŽP	2,9	3,0	3,1	3,3	3,2	3,2	3,3	3,1	3,1

Zdroj: vlastní zpracování na základě výročních zpráv ČAP

Obrázek 5: Zobrazení vývoje podílu pojistného na HDP v letech 2000 - 2008 (%)

Zdroj: vlastní zpracování

Za průměrem Evropské unie ČR po celou dobu zaostává, i když se v průběhu let o něco více přibližuje. Odstup je nejvýraznější v životním pojištění, což potvrzuje i podíl předepsaného pojistného u životního pojištění na celkovém předepsaném pojistném (u zemí v EU překročil 63 %, v ČR byl v roce 2001 pouhých 35 %). To je zapříčiněno mnoha faktory, jako například rozdíly v sociálním zabezpečení, důchodovém systému, životní úrovni či motivací občanů ke sjednávání pojištění.

Zhruba polovinu trhu ovládali dvě pojišťovny (Česká pojišťovna a Kooperativa), jejich podíl činil na konci roku 2008 50,85 %. Pětiprocentní hranici tržního podílu přesáhly další čtyři pojišťovny, což je nepatrný růst oproti počátku tohoto období. [14] Podrobný výpis pojišťoven a přehled jejich tržního podílu najdete v přílohách této práce.

8 FINANČNÍ KRIZE

8.1 Krize a její počátky v USA

Krize je v ekonomickém slovníku definována jako fáze hospodářského cyklu, kdy se ekonomika nachází ve stádiu poklesu nebo recese. Pro fázi poklesu je typické snižování produkce a růst nezaměstnanosti. Přirozeně dochází k vyčišťování trhu a podniky jsou motivovány k inovacím, které by je udržely na trhu.

Finanční krize vstoupila do ekonomiky prasknutím realitní dluhové bubliny v USA. Mezi lety 1994 a 2004 rostla spotřeba amerických domácností rychleji než národní důchod při stagnaci reálné mzdy. Lidé se pokoušeli to kompenzovat zvýšením úvazků a přesčasů, ale reálné příjmy se i nadále propadaly. Spíše však, než aby kvůli tomu celková spotřeba klesala, stále stoupala. Tuto vysokou spotřebu lidé hradili spotřebitelskými úvěry. Jejich zadlužování bylo podpořeno množstvím finančních produktů, hlavně hypotečními a kreditními úvěry.

Největší zadlužení spadá do kategorie primárního bydlení, pro většinu rodin nejvýznamnějšího aktiva. Zatímco ceny nemovitostí pořád rostly, objevovaly se stále riskantnější typy hypoték. Další oblastí, kde míra zadlužení rostla, byly spotřebitelské úvěry a stále větší počet vlastníků nemovitostí se uchýlil k pokrytí těchto úvěrů instrumenty hypotečních půjček. [5]

Inovativní metody rozložení rizika svých investic, se kterými přišly finanční instituce, měly původně sloužit ke stabilizaci finančních trhů. Banky snižovaly své úvěrové riziko tak, že úvěry s vyšším rizikem postupovaly investičním bankám. Ty pak rizikové úvěry slučovaly do balíčků, na něž vydávaly dluhopisy a prodávaly je dále investičním společnostem a fondům. Přenesením rizika začaly být banky odvážnější a půjčovaly stále více peněz. Zisky finančního sektoru prudce rostly a hypoteční bublina dosáhla v letech 2005 – 2006 značných rozměrů. Tehdy díky vysokému ratingovému hodnocení zaznamenaly zmíněné instrumenty vysoký odbyt na globálních finančních trzích.

V roce 2006 začaly v důsledku rostoucích úrokových měr klesat ceny nemovitostí, což se projevilo stresem a pozdější panikou ve společnosti. V průběhu roku 2007 došlo k prvním kolapsům investičních i hypotečních bank a spustil se dominový efekt. V září 2008 došlo k projevům na světových burzách, jež zaznamenaly hluboký propad. Pád akciových trhů a krachy bankovních společností po celém světě otřásly důvěrou ve finanční instituce. [5], [6]

S trvajícími problémy na finančních i akciových trzích se obávaná krize doslova přelila z USA do Evropy. Následovala rychle postupující recese v reálné ekonomice, spojená s výrazným snížením poptávky. [4] Pro lepší ilustraci je na následujícím obrázku vývoj krize zobrazen schematicky.

Obrázek 6: Vývoj globální krize

Zdroj: vlastní zpracování

8.2 Dopady finanční krize na pojistný trh

Finanční krize postihla všechna odvětví finančních služeb, tedy včetně pojišťovnictví. Toto odvětví platilo za osvědčenou konzervativní instituci, umožňující lidské společnosti efektivně finančně eliminovat důsledky nahodilosti. S určitým časovým zpožděním ale také pojišťovnictví reflektovalo okolní volatilní ekonomické prostředí a v některých případech jeho účinnost začala narážet na bariéru komerčního způsobu provozování.

Uplynulá dekáda nebyla pro světové pojišťovnictví tak příznivá, jak se jevílo obecně. Podstatné oslabení zdrojů přineslo velké škody z tradičních pojišťovacích rizik (povodně, hurikány), ale i z nových modifikovaných rizik. Dlouhodobě se ukazuje na trend v nárůstu velkých škod a rok 2008 je považován z pohledu velikosti škod za třetí nejnákladnější v historii (podle údajů očištěných o inflaci).

Pojišťovny i zajišťovny museli dbát o ekvivalenci příjmů a výdajů a bránit se tedy nekontrolovatelné výši možných výplat škod. Proto stanovovaly horní hranice (limity) svých plnění. Tím sice výrazně snížily riziko ruinování pojišťovny, ale současně se snížila společenská účinnost pojištění, zejména v případech velkých katastrof, kdy právě finanční eliminace škod je společensky nejpotřebnější. V pojistných podmínkách se také často vyskytly výluky z pojištění a vcelku vlašný postoj byl ze strany pojišťoven k novým rizikům (v oblasti IT, nových technologií, škod na životním prostředí, atd.). Z těchto důvodů se hledaly alternativní formy řešení finančního přenosu důsledků nahodilosti. [4]

Pokles uzavírání nových pojistných smluv a výběru pojistného v roce 2008 byl ovlivněn převážně dvěma faktory. Finanční krize způsobila snížení přímých investic a tím i pojistných produktů spojených s investicemi. Druhým faktorem byly konkurenční bankovní produkty, které nabízely vyšší krátkodobé zhodnocení než tradiční produkty životního pojištění. Tím byl zasažen především sektor životního pojištění.

Hodnota evropského pojistného reprezentuje v roce 2008 nominální pokles 7 % oproti předchozímu roku. Hlavní příčinou poklesu byl sektor životního pojištění (největší pokles ve Velké Británii a Francii) s úbytkem 11 % napříč celou Evropou. Tento pokles ale nevyznívá tak negativně v kontextu s vysokým přírůstkem životního pojištění v předcházejících letech.

V důsledku finanční krize přistoupilo mnoho zemí k přísnější regulaci bankovního sektoru. To do jisté míry ovlivnilo i pojišťovnictví. [17]

V situacích, kdy se ekonomika propadne na dno cyklické sinusoidy, je veřejností a následně politiky požadováno, aby byly finanční trhy přísněji regulovány, aby už podobná krize nenastala. Vyznavači státních zásahů do ekonomiky obvykle hledají příčiny krizového selhání v předchozí přílišné volnosti trhu. Přestože se tyto situace periodicky opakují, kýžený efekt zdokonalené regulace se v dosavadní historii ještě nedostavil. Současná krize před příznivce regulace staví paradox: krize byla spuštěna na nejregulovanějším trhu, jaký kdy v bankovníctví vyspělého světa existoval. [4]

8.3 Dopady finanční krize v České republice

Volatilita na domácím trhu kopírovala trh zahraniční. Český finanční systém měl před začátkem krize dobrou pozici – vyznačoval se nízkým podílem nesplacených úvěrů a „toxických“ aktiv, a proto ztráty českých bank nebyly výrazné. Bankovní subjekty jsou příkladem konzervativního modelu a díky tomu byl český finanční systém nadále stabilní a přetrvávala důvěra veřejnosti v bankovní instituce.

Na trh v ČR měl největší dopad prudký pokles zahraniční poptávky, což ovlivnilo úpadek exportně orientovaného průmyslu a to dále implikovalo i negativní vývoj na trhu práce.

Sektor pojišťovnictví nebyl krizí výrazně ovlivněn díky konzervativním investičním strategiím (nízký podíl akcií a jiných alternativních investic, orientace na státní dluhopisy). Rizika pojistného trhu jsou výrazně nižší než v jiných segmentech finančního sektoru. [7], [10], [11]

Mezi možná rizika, kterými byly pojišťovny ohroženy, patřily zejména:

- zhoršování schopnosti splácet úvěry (v segmentu pojistných úvěrů a záruk),
- možný pokles prodejů investičního životního pojištění (kvůli vyšší preferenci garantovaných produktů ze strany klientů),
- riskantnější strategie manažerů v konstrukci pojistných produktů,
- pád hodnoty aktiv pojišťovny v portfoliu, kryjícím její pojistně technické rezervy.

Česká národní banka (dále jen ČNB) odhalila nedostatky zejména v práci pojišťovacích zprostředkovatelů, více než polovina stížností klientů byla zaměřena na ně. Nejčastějšími důvody stížností byly:

- nízké odkupné (odbytné) v případě předčasné výpovědi pojistné smlouvy – klienti nejsou dopředu obeznámeni s nevýhodností předčasného vypovězení smlouvy
- nepochopení produktu životního pojištění - klienti mnohdy nevědí, že nesou plně investiční riziko vývoje podkladového fondu
- nedostatečné nebo záměrně klamavé informování klienta o pojistném produktu a podmínkách soukromého pojištění. [10]

9 VÝVOJ ČESKÉHO POJIŠŤOVNICTVÍ V LETECH 2009 - 2012

Globální změny vyvolané finanční krizí na konci roku 2008 pokračovaly i v prvním pololetí roku 2009, a přispěly tak k celkovému poklesu HDP ve stálých cenách (o 4,2 %), stejně jako v zemích EU. Na mezičtvrtletních ukazatelích bylo již od pololetí možné sledovat postupné zotavování ekonomiky, jež však na vyrovnání propadu ještě nestačilo.

Ukazatele vývoje české ekonomiky v roce 2010 svědčí o obnovení ekonomického růstu a meziroční růst HDP činil 2,2 %. K oživení pomohl zejména dynamický nárůst zahraničního obchodu a zásob, jednalo se však o vývoj nerovnoměrný se zpomalením tempa ve druhém pololetí. Výkony české ekonomiky tedy souhrnně nedosáhly úrovně z roku 2008. Nadále působila vysoká míra nejistoty, dopady dluhové zátěže soukromého sektoru při velmi pomalém růstu a důsledky pokračující fiskální konsolidace. To se projevilo v ČR všeobecně a v činnosti pojišťoven zvlášť.

Pro pojišťovny byla kromě legislativních změn z předchozích let, zásadní příprava evropské směrnice Solvency II. Tato směrnice měla upravit požadavky na kapitálovou přiměřenost a obezřetnost podnikání pojišťoven. K důležitým bodům tohoto regulatorního rámce patřily:

- volnější regulatorní úprava (např. zrušení limitů na finanční umístění a maximální technické úrokové míry);
- sofistikovanější metody kvantifikace rizik a solventnostních požadavků (možnost používat interní modely);
- růst nároků na vnitřní procesy a odbornou kvalifikaci příslušných pracovníků pojišťoven.

Výsledky členských pojišťoven ČAP dokázali, že pojistný sektor je skutečně odvětví, které na rozdíl od ostatních reagovalo na ekonomickou situaci s mírným zpožděním. Očekávání proto nepatřila zrovna k optimistickým, ale roční výsledky potvrdily stabilitu českého pojišťovnictví. Přes určité zpomalení tempa růstu lze hovořit o dobrém výsledku oproti jiným odvětvím.

Výsledky také svědčí o rychlé reakci pojišťoven na aktuální změny na trhu. Svá portfolia pojišťovny rozšířili o produkty, jejichž parametry přizpůsobily dané ekonomické situaci a ve kterých zohlednily současné možnosti a potřeby pojistníků. V oblasti životního pojištění klienti dali přednost jistotě a preferovali tradiční produkty, kde byla garance zhodnocení, což se týkalo zejména produktů s větším důrazem na riziko.

Zásadní vliv na celkový vývoj pojistného trhu měla oblast životního pojištění, jejíž růst je generován téměř výhradně jednorázově placeným životním pojištěním. Tyto produkty byly klienty a distribučními sítěmi pojišťoven preferované. Odbornou veřejností jsou vnímané spíše jako alternativní spořicí produkty, které neskýtají dostatečnou pojistnou ochranou.

Počet aktivních smluv v životním pojištění i přes nárůst nové obchodní produkce meziročně poklesl, zejména v důsledku zvýšené míry storn ze strany klientů. V řadě případů jsou na vině i obchodní praktiky některých zprostředkovatelů, kteří kvůli provizím přepracovávali pojistné smlouvy i v případech, kdy tím klienta poškodili.

Trh s neživotními pojistnými produkty zaznamenal stagnaci. Pozitivněji se, i přes pokračující podpojištění, vyvíjel segment podnikatelských pojištění. Asi nejzásadnější změnou týkající se neživotního pojištění bylo zavedení tzv. přímé likvidace do pojištění odpovědnosti z provozu vozidla.

V roce 2011 byl dle vyjádření ČAP zaznamenán pokles ročních výsledků pojistného trhu. Ani přetrvávající zájem veřejnosti o investiční produkty životního pojištění nevyrovnal oslabení v neživotním pojištění. Celkový vývoj tak odpovídá průběžným trendům předchozích let: výrazný pokles cen pojištění motorových vozidel, úbytek pojištěných osob se zabezpečením životních rizik, vyšší pojistná ochrana podnikatelů.

V počtu pojišťoven došlo v tomto období jen k nepatrným změnám, po celou dobu je jich nad hranicí padesáti. Konkrétní čísla jsou k dispozici v tabulce níže. Počet pojišťoven a poboček z EU, které v ČR na základě ekonomické svobody mohly dočasně poskytovat služby, aniž by na našem území založily pobočku, překročil hranici šesti set a vzrostl z 554 v roce 2008 na 658 v roce 2010. Tyto se ve své činnosti zaměřují zejména na oblast životního pojištění a rozsah jejich poskytovaných obchodů se odhaduje na jednotky miliard korun. Obdobně takto provozovalo činnost v zahraničí v roce 2010 celkem 21 tuzemských pojišťovacích subjektů, z toho 2 formou pobočky. [14], [15]

Tabulka 8: Vývoj počtu pojišťoven v letech 2008 – 2011 (podle povolených odvětví)

	2008	2009	2010	2011
Životní	7	7	7	7
Neživotní	29	29	30	30
Univerzální	17	16	15	16
Celkem	53	52	52	53

Zdroj: vlastní zpracování na základě výročních zpráv ČAP

9.1 Legislativní změny v pojišťovnictví v letech 2009 - 2012

V roce 2009 pokračovala tvorba nové legislativy a implementace právních aktů Evropské unie v oblasti pojišťovnictví. Prioritní význam mělo dokončení legislativního procesu, týkajícího se nového zákona o pojišťovnictví a vydání příslušných prováděcích vyhlášek k tomuto zákonu.

Zásadní legislativní změnou tohoto období je tedy *zákon č. 277/2009 Sb., o pojišťovnictví* (platný k 1.1.2010). Tento zákon zapracovává příslušné předpisy Evropských společenství, upravuje podmínky provozování pojišťovací a zajišťovací činnosti a dále upravuje výkon dohledu v pojišťovnictví. Oproti předchozímu zákonu č. 363/1999 Sb. má jinou strukturu a vyžádal si změny dalších 22 zákonů včetně zákonů o pojistné smlouvě, o pojišťovacích zprostředkovatelích a likvidátorech pojistných událostí, o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla atd. Ty byly provedeny zák. č. 278/2009 Sb., o změně zákonů v souvislosti s přijetím zákona o pojišťovnictví.

Již počátkem roku 2009 byl připraven návrh nového občanského zákoníku, ale ani v roce 2010 ještě nebyl projednán. Stejně to bylo i u návrhu zákona o penzijním spoření a návrhu zákona o mezinárodním právu soukromém.

Z legislativních změn roku 2010 bych zmínila *zákon č. 346/2010 Sb., kterým se změnil zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů*, a další související zákony. Z hlediska pojištění je nutno upozornit například na změnu v § 8 odst. 7, kde je nově vymezeno, že „jiný příjem z pojištění osob, který není pojistným plněním a nezakládá zánik pojistné smlouvy, se považuje za základ daně po snížení o poplatníkem zaplacené pojistné ke dni výplaty, a to až do výše tohoto příjmu“. Nelze již odpočítávat veškeré zaplacené pojistné, tj. včetně příspěvků od zaměstnavatele. [13]

Pro rok 2012 se uvažuje o novém zákonu o daních z příjmů. V současné době je tato úvaha o novém zákonu o daních z příjmů zejména motivována snahou zákon zjednodušit, snížit počet výjimek, zlepšit a usnadnit daňovou správu a vytvořit srozumitelnou právní normu. Další vývoj daňového zvýhodnění soukromého životního pojištění může tedy doznat určitých změn, a to i s ohledem na připravovanou reformu důchodového pojištění.

V lednu 2011 vláda ČR schválila plán legislativních prací na rok 2011 a výhled na léta 2012 až 2014. Prioritní význam pro pojišťovnictví měl návrh občanského zákoníku, na který se váže návrh zákona o obchodních korporacích a návrh zákona o mezinárodním právu soukromém. Pokračovala příprava návrhu novely zákona č. 277/2009 Sb., o pojišťovnictví, kterým proběhne implementace rámcové směrnice 2009/138/ES – *Solvency II*. Vládě ČR byl tento návrh předložen v prvním čtvrtletí 2012.

Rámcová směrnice *Solvency II* zavádí zásadní změny obezřetnostního rámce pro podnikání pojišťoven. V roce 2010 přešla směrnice do finální fáze a pojistný trh se na její implementaci intenzivně připravoval. Když shrnu cíl této směrnice, jde o to, aby pojišťovny měly dostatek požadovaného kapitálu potřebného k pokrytí dopadů nepříznivých událostí, kterým mohou být v budoucnu vystaveny. Tyto události byly Evropskou komisí nastaveny tak, aby požadovaný kapitál postačil k pokrytí ztráty z rizik, které by měly v průměru nastat pouze jednou za 200 let. Ze zkoumaných hodnot vyplývá, že české pojišťovny drží více kapitálu, než požaduje *Solvency II*, a mají dostatečné zdroje na plnění závazků vůči pojistníkům.

Vliv na další vývoj pojišťovnictví bude mít i rozhodnutí Soudního dvora EU o odstranění rozdílů ve výši pojistného a pojistného plnění, které vyplývají z využití pohlaví jako faktoru při jejich výpočtu. Směrnice 2004/113/ES stanovila členským státům povinnost, aby použití pohlaví jako faktoru při výpočtu výše pojistného nevedlo u mužů a žen k rozdílům ve výši pojistného a v pojistném plnění. V ČR i v jiných státech byla zákonem stanovena výjimka, která pojistitelům rozlišování pohlaví umožňovala za předpokladu, že mohou doložit, že statistické údaje, ze kterých při výpočtech vycházejí, jsou spolehlivé, pravidelně aktualizované a veřejně dostupné. Rozsudek Soudního dvora EU tuto výjimku počátkem roku 2011 zrušil a rozhodl, že nejpozději do prosince 2012 musí být zmíněné rozdíly odstraněny. Rozhodnutím Soudního dvora Evropské unie budou zasaženy zejména produkty důchodového a životního pojištění, u nichž se při výpočtu výše penzí zohledňuje průměrný věk dožití. [16]

9.2 Vývoj pojistného trhu v letech 2009 – 2012

Na začátek kapitoly bych ráda zmínila, že hodnoty pro posouzení vývoje jsou v tuto chvíli z výročních zpráv dostupné jen do roku 2010, a proto i pro zobrazení vývoje bude použito jen období do roku 2010.

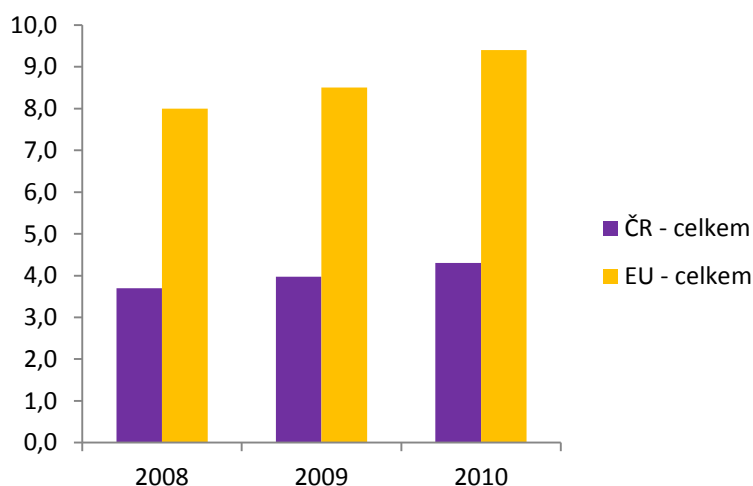
Vývoj českého pojistného trhu v podstatě kopíruje situaci v Evropě, kde v roce 2009 došlo k nárůstu o 3 % z předchozího 6% propadu v roce 2008. I evropský trh je ovlivněn segmentem životního pojištění, jehož růst přispívá vahou svého podílu (v roce 2009 to bylo 62 %) na celkovém předepsaném pojistném.

Oproti pojistnému trhu se vyvíjí hrubý domácí produkt odlišně, a proto podíl předepsaného pojistného na HDP v běžných cenách různě kolísá. V posledních letech tempo růstu pojistného trhu převyšovalo vývoj HDP. Konkrétní údaje a vývoj překládám níže.

Tabulka 9: Podíl pojistného na HDP v ČR a v EU v letech 2008 – 2010 (%)

	2008	2009	2010
ČR - celkem	3,7	4,0	4,3
ČR - NŽP	2,2	2,3	2,3
ČR - ŽP	1,5	1,7	2,0
EU (27) - celkem	8,0	8,5	9,4
EU - NŽP	3,1	3,3	4,2
EU - ŽP	4,9	5,2	5,2

Zdroj: vlastní zpracování na základě výročních zpráv ČAP

Obrázek 7: Zobrazení vývoje podílu pojistného na HDP v letech 2008 - 2010 (%)

Zdroj: vlastní zpracování

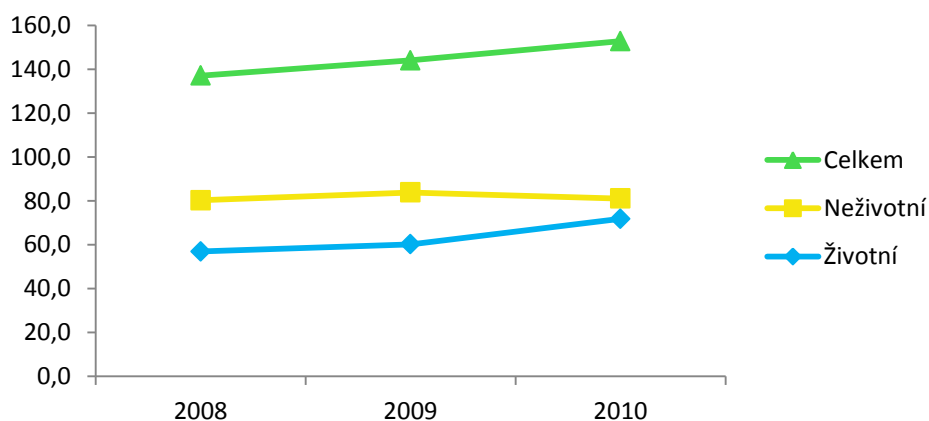
Po snižování tempa růstu předepsaného pojistného v předchozích dvou letech došlo v roce 2010 k meziročnímu růstu, a tím i téměř k přiblížení růstové úrovně dosažené v roce 2007. Motorem růstu bylo životní pojištění s prozatím nejvyšší 19,2% dynamikou růstu od roku 2003, a vyrovnalo tak téměř nulový růst neživotního pojištění (nejnižší od roku 1995).

V roce 2011 vzrostlo předepsané pojistné o 1,9 %. Zájem o produkty s jednorázově placeným pojistným se projevila zejména u obchodů spojených se stávajícími smlouvami. Celkově však zaznamenalo jednorázově placené životní pojištění pokles o 700 mil. Kč. Současně s rostoucím objemem pojistného a nové obchodní produkce poklesl o více než stotisíc celkový počet smluv životního pojištění.

Tabulka 10: Vývoj předepsaného pojistného členů ČAP v letech 2008 - 2010 (mld. Kč)

	2008	2009	2010
Životní	56,9	60,2	71,8
Neživotní	80,3	83,9	81,1
Celkem	137,2	144,1	152,9

Zdroj: vlastní zpracování na základě výročních zpráv ČAP

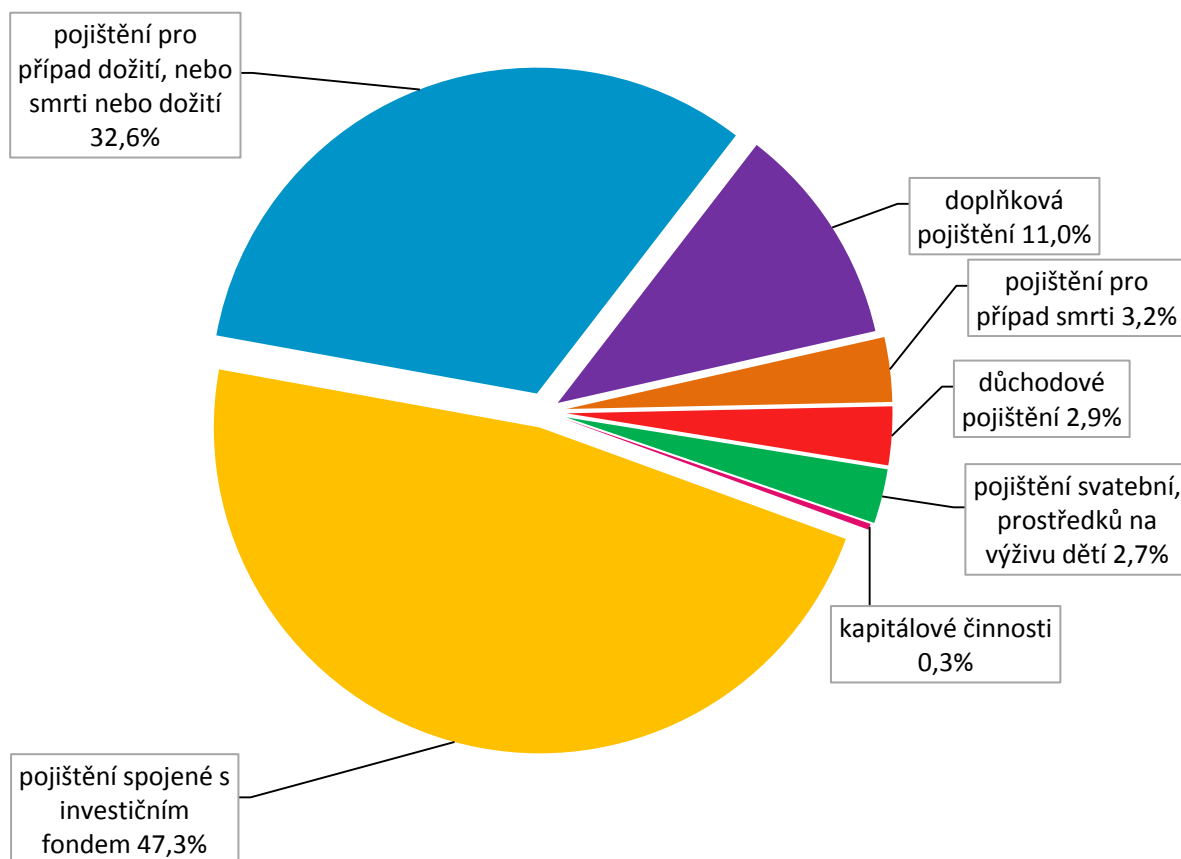

Obrázek 8: Zobrazení vývoje předepsaného pojistného v letech 2008 – 2010 (mld. Kč)

Zdroj: vlastní zpracování

Rychlejší růst životního pojištění vedl v roce 2009 ke zvýšení jeho podílu na celkovém předepsaném pojistném na 41,8 %. V roce 2010 došlo v základní struktuře pojistného trhu ke zvýšení podílu životního pojištění na předepsaném pojistném na 46 %. To představuje další kroky k postupnému přibližování se standardům evropských zemí, v nichž zaujímá životní pojištění průměrně 60% podíl.

Nejvýznamnější složkou životního pojištění byly v tomto období typy pojištění, které byly spojené s investičním fondem. Jejich podíl činil 47,3 %, tedy skoro polovinu. Druhý nejvyšší podíl mělo pojištění pro případ dožití nebo smrti nebo dožití a nárůst byl také v oblasti doplňkového pojištění nemoci nebo úrazu. [14] Pro lepší představu uvádím grafické vyjádření podílu jednotlivých pojištění na trhu s životním pojištěním s hodnotami platnými pro rok 2010.

Obrázek 9: Podíl jednotlivých druhů pojištění na trhu s životním pojištěním

Zdroj: vlastní zpracování dle výroční zprávy ČAP

10 TRENDY VÝVOJE V ČR V RÁMCI ŽIVOTNÍHO POJIŠTĚNÍ

10.1 Chování klientů v důsledku ekonomické recese

Zhoršená finanční situace lidí vedla k poklesu zájmu o životní pojištění jakožto luxusní statek. Lidé omezili výdaje domácností a tím docházelo k vypovídání pojistných smluv případně k jejich úpravě na nižší pojistnou částku. Totéž se dělo i u životního pojištění, které jako benefit poskytovali zaměstnavatelé svým zaměstnancům. Tyto poklesy však nebyly v celkovém hodnocení trhu s životním pojištěním nijak výrazné a po odeznění krize se vývoj životního pojištění urovnal a pokračoval v růstovém trendu.

Lidé v důsledku ekonomické recese začali životní pojištění vnímat jako zajištění proti nečekaným životním situacím ve větší míře než doposud. Riziková složka začala u životního pojištění hrát podstatnou roli a investice je mnohdy brána jako doplněk. Optimálním řešením se tak pro řadu lidí stává investiční životní pojištění s konzervativním programem investování. Jedním z trendů u nových produktů je kombinace obojího, tedy krytí vybraných rizik i spořicí složky s možností poměr mezi těmito složkami v průběhu pojištění měnit podle finanční situace klienta.

Byly to právě investiční pojistky, které si prošly nelehkým obdobím v době finanční krize. Dnes je situace klidnější, a tak lidé opět poptávají tyto produkty. Zatímco ještě před pár lety byly podíly sjednaných klasických kapitálových a investičních životních pojistek víceméně vyrovnané, dnes již vede investiční pojištění. Kupříkladu u nově sjednaných smluv o životním pojištění tvořil právě investiční typ v roce 2011 podíl celé 3/4.

Na chování klientů působily v důsledku recese dvě skupiny faktorů:

- objektivní - růst nezaměstnanosti, problémy s disponibilními příjmy, útlum v oblasti úvěrů a půjček,
- psychologické bariéry – obavy o budoucnost a vyčkávání s většími investicemi nebo rozhodnutími s dlouhodobou platností.

10.2 Trendy vývoje na pojistném trhu

Mezi hlavní vlivy růstu předepsaného pojistného jednoznačně patří jednorázově placené životní pojištění. Trend růstu u jednorázově placených pojistek souvisí s vývojem ekonomiky. Když ekonomika roste, tak se daří i běžně placeným smlouvám životního pojištění. Naopak když ekonomika pokulhává, tak se lépe prodávají jednorázově placené životní smlouvy.

Trendy, kterými by se dal charakterizovat pojistný trh v posledních letech, jsou zejména:

- podíly životního a neživotního pojištění se vyrovnávají;
- růst předepsaného pojistného zásadně ovlivňuje jednorázově placené životní pojištění;
- roste obchodní produkce životního pojištění, ale klesá počet aktivních smluv;
- průměrné pojistné na jednoho obyvatele ČR se průběžně zvyšuje, ale stále zůstává na úrovni jedné třetiny průměru členských států EU.

Mezi pozitiva ve vývoji pojistného trhu patřily:

- uspokojivý rozsah nabídky pojistných produktů – neustálé zdokonalování a rozšiřování;
- technické rezervy – zdroj financování hospodářství;
- prodej – orientace na zákazníka;
- vytváření pracovních příležitostí;
- zapojení zahraničního kapitálu.

K problémům, které se vyskytly na pojistném trhu, patřily:

- nízká propojištěnost u některých odvětví;
- relativně nízký podíl předepsaného pojistného u životního pojištění na celkovém předepsaném pojistném;
- nenaplnění podnikatelských plánů některých pojišťoven;
- konkurence v sazbách.

10.3 Nasycenost trhu

Přestože se v posledních letech růst zpomalil, trh stále ještě není nasycený. Česká asociace pojišťoven nechala provést výzkum v oblasti životního pojištění. Výzkum se mimo jiné týkal i nasycenosti trhu. Výsledky ukázaly, že volný prostor zůstává v následujících zákaznických segmentech [9]:

- Mladí lidé od 20 do 29 let – pojištěnost v tomto segmentu je 32% - nejnižší ze všech oslovených věkových skupin. Mladí lidé málo vnímají rizika a před životním pojištěním dávají přednost lépe zhodnoceným finančním produktům - jednoznačně u nich vede stavební spoření (73%)
- Lidé s nižšími příjmy – v nižší střední socioekonomické skupině byl v porovnání s jinými poměrně vysoký zájem (9%) o uzavření životní pojistky. Problémem může být finanční nestabilita a nedostatek volných prostředků na platby pojistného
- Obyvatelé měst nad 100 000 obyvatel – v tomto segmentu je v porovnání s jinými nižší pojištěnost (37%), která ho řadí až na 4. místo z pěti v třídění respondentů podle velikosti obcí, v nichž žijí. Zároveň 8 % dotazovaných uvedlo, že by chtěli uzavřít životní pojištění a představují tak pro pojišťovny slibný potenciál nových klientů.

10.4 Důchodová reforma

S životním pojištěním souvisí i nutnost důchodové reformy. V ČR jsou důchody financovány z veřejných rozpočtů a ekonomicky aktivní obyvatelé odvádí dané procento (roku 2011 ve výši 28 %) svých příjmů na důchody. Tuto situaci je nutné změnit a po letech politické neochoty byly schváleny kroky k jejímu prosazení. S největší pravděpodobností by měla hlavní část reformy platit od roku 2013. To by podpořilo produkty umožňující dlouhodobé formy spoření, mezi které patří i životní pojištění.

10.5 Perspektivy pojistného trhu

Roste zájem o životní pojištění jako o prostředek k zabezpečení své rodiny a blízkých v případě smrti pojištěného, ale i jako doplněn státního důchodového systému. Právě problémy systému státní důchodové politiky a snaha odlehčit státnímu rozpočtu jsou jednou z velkých perspektiv rozvoje životního pojištění.

Stoupá důvěra veřejnosti ve finanční sektor, jehož součástí je i životní pojištění. Finanční sektor je u nás již relativně stabilní. K důvěře přispívá i relativní bezpečnost životního pojištění, protože zde existuje poměrně silná regulace ze strany státu. Posílila se i kontrola finančního zdraví pojišťoven.

Český pojistný trh sleduje evropské trendy a rozšiřuje podle nich i své nabídky o nové pojistné produkty jako je například flexibilní (univerzální) pojištění.

Roste obliba některých finančních produktů typu hypoteční úvěr, pro který se vyžaduje, aby měl klient sjednané životní pojištění.

Při srovnání s Evropskou unií vidíme, že pojistný trh v Evropě i v ČR zaznamenal významný vývoj, který byl způsobený politickými i ekonomickými vlivy. Změnila se struktura trhu, výrazně rostla konkurence a samozřejmě byl i legislativní vývoj týkající se oblasti pojišťovnictví. Pojišťovny jsou stále nuceny posilovat svou konkurenceschopnost a přizpůsobovat strategii změnám na trhu. Důležitá je pro ně i neustálá snaha o úspory nákladů a inovace nových produktů. Česká republika si v evropském srovnání stojí čím dál lépe, ale stále má velké rezervy a prostor pro expanzi (zejména v oblasti životního pojištění).

ZÁVĚR

Životní pojištění je již od jeho počátků velmi významným odvětvím z důvodu jeho neustálé aktuálnosti. Lidé mohou být kdykoli v průběhu života vystaveni rizikům, jejichž následky lze tímto druhem pojištění zmírnit. Kromě této základní funkce má životní pojištění funkci tvorby úspor. Pojišťovny i stát se snaží tuto funkci v souvislosti s důchodovou reformou stále více prosazovat a tím docílit toho, že si lidé budou tvořit úspory na stáří a nebudou spoléhat jen na důchody od státu. S vývojem životního pojištění se tedy jeho význam mění. V dnešní době je největší zájem o produkty životního pojištění, které jsou kombinací obojího a v lepším případě nabízí i flexibilitu ve změnách poměru těchto funkcí.

Cílem práce byl souhrnný popis, charakteristika, posouzení celkového vývoje a analýza změn, které nastaly u produktů životního pojištění v důsledku krize, a současného stavu pojistného trhu v oblasti životního pojištění v České republice. Vývoj celkového pojistného trhu a životního pojištění zvláště jsem rozdělila do několika kapitol podle významných mezníků v průběhu let.

Z hlediska růstu počtu pojišťoven, které nabízí životní pojištění lze konstatovat, že pojišťovny zabývající se výhradně životním pojištěním se nijak výrazně nerozšiřovaly a větší růst byl v počtu pojišťoven univerzálních. Zhruba polovinu trhu však ovládali dvě pojišťovny.

V průběhu let nastaly výrazné změny v legislativě. Mezi ty nejdůležitější zákony patřil zákon o pojišťovnictví, o daních z příjmu, o pojistné smlouvě nebo o pojišťovacích zprostředkovatelích a likvidátorech pojistných událostí. Legislativa byla ovlivněna také vstupem ČR do Evropské unie, kdy muselo dojít k harmonizaci s legislativou EU.

Konkrétní vývoj pojistného trhu jsem posuzovala podle dvou základních ukazatelů a to: předepsané pojistné a podíl pojistného na HDP. Tyto ukazatele se mnohdy vyvíjely odlišně a to zejména v důsledku rozdílného vývoje HDP. Obecně však lze říci, že před počátkem ekonomické krize byly oba tyto ukazatele růstové s větší či menší dynamikou růstu.

Hodnota předepsaného pojistného v životním pojištění zaznamenala nejvýraznější růst v prvním desetiletí (1991-2001). I když podíl životního pojištění na předepsaném pojistném byl nízký, byl viditelný jeho růst i růst počtu smluv.

V roce 1997 se na našem trhu poprvé objevilo investiční pojištění, jež v dalších letech zasáhlo do růstových hodnot velkou měrou, a to zejména jako jednorázově placené pojistky. Na růst v oblasti životního pojištění měly velký vliv již zmíněné daňové motivace, ovlivňovaly však trh jen po určitou dobu (zhruba do roku 2004).

Do roku 2008 mělo v rámci životního pojištění největší dynamiku růstu pojištění spojené s investičním fondem a pojištění pro případ dožití nebo pro případ smrti nebo dožití. Celkově však bylo zaznamenáno nižší tempo růstu a to zejména kvůli poklesu jednorázově placeného pojistného. Nejvyšší dynamika růstu předepsaného pojistného životního pojištění byla v letech 2003 a 2007. Rok 2003 byl nejvíce růstový i z hlediska pojištěnosti. Při srovnání tohoto ukazatele s úrovní EU je však zřejmé, že ČR stále zaostává.

Z hlediska důsledků ekonomické krize následovala oblast pojišťovnictví v našem státě světové trendy ekonomiky, i když s určitým zpožděním. Přesto lze konstatovat, že dopady v sektoru pojišťovnictví nebyly vůbec tak výrazné jako v jiných odvětvích. Jedním z důvodů je to, že jsou pojišťovny lépe kapitálově vybaveny a fungují na základě jiného obchodního modelu.

Negativní situace na kapitálovém trhu snížila obchody pojišťoven, zaměřené na prodej jednorázově placeného investičního životního pojištění. Naopak rostla poptávka po tradičních pojištěních s garancemi. Krizi pocítili i klienti, u kterých v případě investičního pojištění došlo k výraznému poklesu hodnoty smluv.

V roce 2010 byl obnoven ekonomický růst, ale nadále působila vysoká míra nejistoty či dopady dluhové zátěže soukromého sektoru. Výsledky dokázaly i to, že pojišťovny velmi rychle reagovali na aktuální změny na trhu a přizpůsobily tomu své produkty. V oblasti životního pojištění se jedná hlavně o produkty s větší důrazem na riziko.

Počet aktivních smluv v oblasti životního pojištění poklesl a to zejména v důsledku rušení pojistných smluv klienty či přepracování smluv pojišťovacími zprostředkovateli. Klienti také snižovali pojistné částky a totéž se dělo i u zaměstnavatelů, kteří životní pojištění nabízeli jako benefit. Oproti tomu se zvyšoval podíl životního pojištění na celkovém předepsaném pojistném a v tomto ohledu se hodnota přiblížila k průměru EU.

Lze tedy říci, že důsledky krize z hlediska zájmu o produkty životního pojištění nebyly nijak výrazné, v letech 2008 – 2009 sice byl zaznamenán pokles, případně stagnace u některých produktů, ale potom se opět zvyšovala dynamika růstu a klienti vrátili těmto produktům důvěru.

V současné době je důležitým a dlouho očekávaným bodem pro další rozvoj životního pojištění důchodová reforma, která má zajistit těmto produktům s dlouhodobým charakterem budoucnost, jako třetímu pilíři důchodovému systému. Hlavní část důchodové reformy má vstoupit v platnost od roku 2013 a lidé si brzy začnou uvědomovat, že úspory na stáří si musí zajistit hlavně z vlastních finančních prostředků.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] CIPRA, T. *Pojistná matematika – teorie a praxe*. 2.vyd. Praha : EKOPRESS, s.r.o., 2006. 411 s. ISBN 80-86929-11-6.
- [2] CIPRA, T. *Praktický průvodce finanční a pojistnou matematikou*. 1.vyd. Praha : HZ, 1995. 320 s. ISBN 80-901918-0-0.
- [3] ČEJKOVÁ, V. *Pojistný trh*. 1.vyd. Praha : GRADA Publishing, s.r.o., 2002. 120 s. ISBN 80-247-0137-5.
- [4] DAŇHEL, J., DUCHÁČKOVÁ, E., RADOVÁ J. Finanční krize modifikuje úlohu a postavení odvětví pojišťovnictví. *Český finanční a účetní časopis*, 2009, roč. 4, č. 1, s. 42-50.
- [5] FOSTER, J., MAGDOFF, F. *Velká finanční krize: příčiny a následky*. 1. české vyd. Přeložil Radovan Baroš. Všeň : Grimmus, 2009. 160 s. ISBN 978-80-902831-1-4.
- [6] HOLMAN, R. Finanční turbulence a role centrální banky. In Sborník *Americká finanční krize: hrozba pro světovou ekonomiku?: sborník textů*. Praha : CEP Centrum pro ekonomiku a politiku, 2008. č. 71/2008, 87 s. ISBN 978-80-86547-65-7.
- [7] HOLMAN, R. *Úvěrová krize ve vyspělých zemích a finanční stabilita v ČR* [online]. 2008 [cit. 2012-04-14]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/konference_projevy/vystoupeni_projevy/download/Holman_20081008_uverova_krize.pdf
- [8] HRABEC, M., ZÁRYBNICKÁ, J., KŘIVOHLÁVEK, V. *Pojištění a pojišťovnictví*. 1. vyd. Praha : EUPRESS, 2005. 216 s. ISBN 80-86754-48-0.
- [9] MESRŠMÍD, J. Závěry výzkumu z oblasti životního pojištění. *Pojistný obzor*, 2007, č. 4/2007, s. 5-6.
- [10] SINGER, M. Pojišťovnictví v době krize očima dohledu ČNB. *Konference pojišťovacích makléřů*, Praha, 20.10.2009 [online]. 2009 [cit. 2012-04-14]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/konference_projevy/vystoupeni_projevy/download/singer_20091020_pojistovaci_makleri.pdf
- [11] SINGER, M. Dopad světové krize na finanční sektor v ČR. *Czech & Slovak Professional Community*, Praha, 29.7.2009 [online]. 2009 [cit. 2012-04-14] Dostupné z: http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/konference_projevy/vystoupeni_projevy/download/singer_20090720_czech_slovak_prof_com.pdf

- [12] zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů
- [13] zákon č. 346/2010 Sb., kterým se mění zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony
- [14] Česká asociace pojišťoven [online]. Dostupné z: <<http://www.cap.cz/>>
- [15] Česká asociace pojišťoven, *Pojistný trh stagnuje*, 30.1.2012 [online]. 2012 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: <<http://www.cap.cz/news.aspx?aktualita=71&list=vweb/Aktuality>>
- [16] Česká asociace pojišťoven, *Ceny pojistného pro ženy pravděpodobně vzrostou*, 2.3.2011 [online]. 2011 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: <<http://www.cap.cz/news.aspx?aktualita=64&list=vweb/Aktuality>>
- [17] CEA, *Annual Report 2008–2009* [online]. Dostupné z: <<http://www.cea.eu/>>
- [18] Finance.cz, *Nižší daně díky pojištění* [online]. 2012 [cit. 2012-01-21]. Dostupné z: <<http://www.finance.cz/pojisteni/informace/zivotni/danovy-odpocet/>>
- [19] Finance.cz, *Jak ušetří na životním pojištění zaměstnavatel?* [online]. 2012 [cit. 2012-01-21]. Dostupné z: <<http://www.finance.cz/pojisteni/informace/zivotni/uspora-zamestnavatele/>>
- [20] Finance.cz, *Vypovězení smlouvy o životním pojištění* [online]. 2012 [cit. 2012-01-21]. Dostupné z: <<http://www.finance.cz/pojisteni/informace/zivotni/vypoved/>>
- [21] Finance.cz, *Druhy životního pojištění* [online]. 2012 [cit. 2012-01-21]. Dostupné z: <<http://www.finance.cz/pojisteni/informace/zivotni/druhy/>>
- [22] Ministerstvo financí české republiky [online]. Dostupné z: <<http://www.mfer.cz/>>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A Předepsané pojistné a podíly na trhu

Příloha B Členské pojišťovny České asociace pojišťoven

Příloha A – Předepsané pojistné a podíly na trhu (tis. Kč, %)

Zdroj: vlastní zpracování na základě Výroční zprávy ČAP 2010

Celkem										
	2010	%	2009	%	2008	%	2007	%	2006	%
ČP	38 399 459	24,62	38 004 689	26,36	40 386 385	28,88	39 804 939	30,17	39 667 243	32,80
KOOP	30 894 705	19,80	30 996 326	21,50	30 730 009	21,98	29 107 232	22,06	27 427 383	22,69
ALLIANZ	10 651 217	6,83	10 244 496	7,11	9 861 988	7,05	9 597 536	7,28	9 373 216	7,75
ČSOBP	10 235 126	6,56	9 638 392	6,69	9 485 129	6,78	9 055 953	6,86	7 674 006	6,35
PČS	9 202 722	5,90	6 962 601	4,83	6 680 097	4,78	6 453 589	4,89	4 427 575	3,66
KP	8 981 639	5,76	4 824 610	3,35	2 030 264	1,45	2 211 229	1,69	2 655 737	2,20
GP	8 946 565	5,74	8 912 189	6,18	8 579 613	6,14	7 601 020	5,76	6 388 077	5,28
ČPP	6 371 839	4,08	6 196 305	4,29	5 425 080	3,88	4 751 559	3,60	4 345 158	3,59
ING	5 972 499	3,83	6 145 090	4,26	7 902 754	5,65	7 266 522	5,51	5 938 649	4,91
UNIQA	4 971 504	3,19	4 693 401	3,26	4 378 188	3,13	3 783 261	2,87	3 147 661	2,60
AXA ŽP	3 907 353	2,50	3 243 395	2,25	2 164 984	1,55	1 962 787	1,49	1 527 640	1,26
EGAP	2 257 715	1,45	1 214 846	0,84	904 555	0,65	1 381 288	1,05	910 850	0,75
METLIFE AMCICO	2 165 644	1,39	2 122 168	1,47	2 157 222	1,54	2 075 595	1,57	1 972 863	1,63
CARDIF	1 950 676	1,25	1 713 451	1,19	1 513 198	1,08	1 252 840	0,95	1 020 814	0,84
AVIVA	966 834	0,62	797 246	0,55	883 627	0,63	788 492	0,60	724 903	0,60
AEGON	918 576	0,59	671 362	0,47	328 058	0,23	233 246	0,18	99 901	0,08
TRIGLAV	679 609	0,44	712 823	0,49	709 485	0,51	544 915	0,41	433 028	0,36
SLAVIA	658 380	0,42	286 279	0,20	190 393	0,14	97 038	0,07	64 069	0,05
AXA	601 781	0,39	548 535	0,38	17 296	0,01				
VICTORIA	525 465	0,34	443 577	0,31	372 896	0,27	294 993	0,22	243 199	0,20
HVP	522 123	0,33	540 635	0,37	400 310	0,29	335 407	0,25	337 916	0,28
PVZP	439 149	0,28	382 788	0,27	363 577	0,26	345 766	0,26	267 650	0,30
WÜST - ŽP	437 026	0,28	287 290	0,20	254 943	0,18	229 707	0,17	212 151	0,18
ČP ZDRAVÍ	381 699	0,24	355 698	0,25	295 680	0,21	205 982	0,16	190 146	0,16
MAXIMA	372 417	0,24	209 396	0,15	176 532	0,13	124 339	0,09	84 948	0,07
HDI	325 908	0,21	279 487	0,19	278 891	0,20	322 783	0,24	269 296	0,22
WÜST	316 446	0,20	258 250	0,18	10 877	0,01				
DIRECT	294 562	0,19	227 813	0,16	143 993	0,10	26 456	0,02		
D.A.S.	254 446	0,16	258 932	0,18	265 426	0,19	243 572	0,18	218 624	0,18
ECP	219 422	0,14	236 120	0,16	269 359	0,19	253 058	0,19	207 396	0,17
DEUTSCHER RING	35 365	0,02	21 780	0,02						
ČKP	353	0,00	368	0,00	941	0,00	707	0,00	758	0,00
Celkem ČAP	152 857 224	97,99	141 420 318	98,09	137 160 730	98,08	130 351 901	98,81	119 930 856	99,17
Celkem ČR	155 998 162	100,00	144 170 957	100,00	139 840 577	100,00	131 922 425	100,00	120 932 406	100,00

Příloha B – Členské pojišťovny ČAP

Zdroj: vlastní zpracování na základě Výroční zprávy ČAP 2010

- ❖ AEGON Pojišťovna, a.s.
- ❖ Allianz pojišťovna, a.s.
- ❖ Amcico pojišťovna, a.s.
- ❖ Aviva životní pojišťovna, a.s.
- ❖ AXA pojišťovna, a.s.
- ❖ AXA životní pojišťovna, a.s.
- ❖ BNP Paribas Cardif Pojišťovna, a.s.
- ❖ Česká podnikatelská pojišťovna, a.s.,
Vienna Insurance Group
- ❖ Česká pojišťovna, a.s.
- ❖ Česká pojišťovna ZDRAVÍ, a.s.
- ❖ ČSOB Pojišťovna, a.s., člen holdingu
ČSOB
- ❖ D.A.S., pojišťovna právní ochrany, a.s.
- ❖ DEUTCHER RING Lebensversicherungs-
Aktiengesellschaft, pobočka pro Českou
republiku
- ❖ DIRECT Pojišťovna, a.s.
- ❖ Evropská Cestovní Pojišťovna, a.s.
- ❖ Generali Pojišťovna, a.s.
- ❖ Hasičská vzájemná pojišťovna, a.s.
- ❖ HDI Versicherung AG, organizační složka
- ❖ ING Životní pojišťovna N. V., pobočka
pro Českou republiku
- ❖ Komerční pojišťovna, a.s.
- ❖ Kooperativa pojišťovna, a.s., Vienna
Insurance Group
- ❖ MAXIMA pojišťovna, a.s.
- ❖ Pojišťovna České spořitelny, a.s., Vienna
Insurance Group
- ❖ Pojišťovna VZP, a.s.
- ❖ Slavia pojišťovna a.s.
- ❖ Triglav pojišťovna, a.s.
- ❖ UNIQA pojišťovna, a.s.
- ❖ VICTORIA VOLKSBANKEN
pojišťovna, a.s.
- ❖ Wüstenrot pojišťovna, a.s.
- ❖ Wüstenrot životní pojišťovna, a.s.